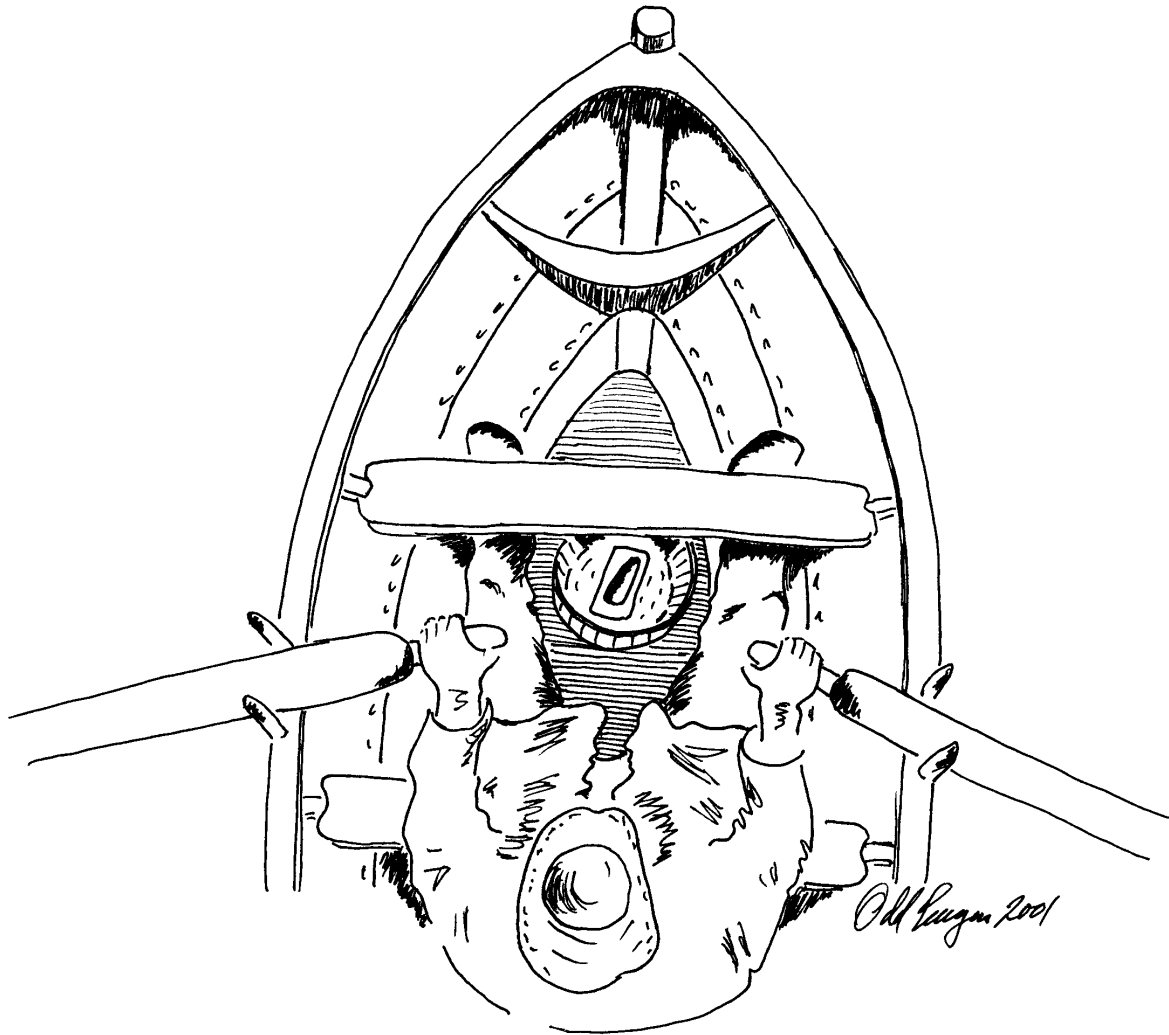

Leidarsteidn

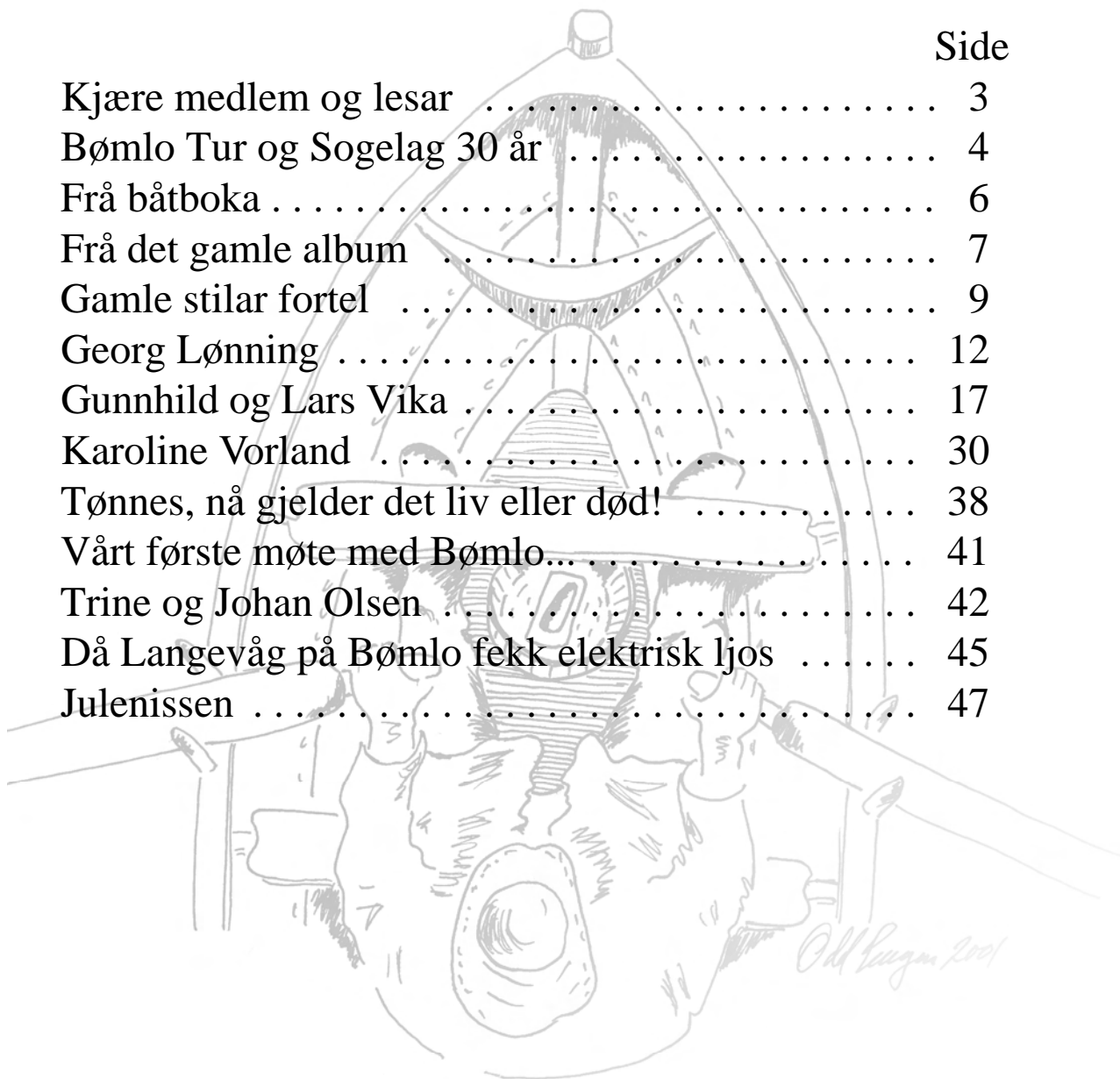

Bømlo Tur- og Sogelag
Julehefte 2002

Pris kr. 60.-

Innhald

	Side
Kjære medlem og lesar	3
Bømlo Tur og Sogelag 30 år	4
Frå båtboka	6
Frå det gamle album	7
Gamle stilar fortel	9
Georg Lønning	12
Gunnhild og Lars Vika	17
Karoline Vorland	30
Tønnes, nå gjelder det liv eller død!	38
Vårt første møte med Bømlo.....	41
Trine og Johan Olsen	42
Då Langevåg på Bømlo fekk elektrisk ljøs	45
Julenissen	47

Kjære medlem og lesar.

No er enno eitt år gått, og det er tid for ein ny Leidarstein.

2002 har vore eit godt og aktivt år for Bømlø Tur- og Sogelag. På dugnadsfronten har det vore stor aktivitet. Bergeshuset har fått ei vøla både utvendig og innvendig, og til våren er det planen å skifta tak. Hilleborgstova har og fått ei vøla og Fridtun har fått malt 2 sider. Kledning til Kvernhuset på Bergeseidet skal og skiftast til våren. Det største løftet vårt i år er likevel Vorlandssaga. Til det arbeidet leigde me inn snikkar frå kulturlandskapsenteret, og har fått heile huset restaurert. Slagbenk og slåk kjem neste år. (Det er no planen vår). Tusen takk til dugnadsgjengen!! Båtbokprosjektet vårt går og godt no og nærmar seg slutten. Planen er at boka skal vera i sal september/oktober 2003. Tusen takk til dei dyktige folka i båtbokprosjektet!! (Sjå omtale bak i bladet).

Elles har BTS hatt sine tradisjonelle arrangement med tur på stien til Hjartnesvågen, skjærtorsdag til Bergeseidet og krabbefest på Espevær med Jimmy Øvredal som kosør. Den gjekk i pluss både sosialt og økonomisk! I år var BTS og arrangør av kystsøgevekene her på Langevåg. Me hadde eit svært vellykka arrangement og mykje folk møtte fram. Neste år håpar me på enno fleire og inviterer særskilt utflytta bømmlingar.

BTS har og teke steget inn i den moderne tidsalder med eiga heimeside på internett, <http://www.bomloturogsogelag.no>. Her vil me presentera oss med tekst og bilete. Dette kan kanskje vera spesielt kjekt for utflytta bømmlingar.

Som de vil sjå når de les denne utgåva av Leidarsteidn, har me fått med oss nokre nye, unge forfatterar og det set me stor pris på. Me takkar for dei og ynskjer oss fleire. I år har me hatt nokre intervju som ikkje har vorte ferdige, men dei kjem med neste år. Espevær kjem og att neste år med mange intervju.

Dette var ein liten oversikt over aktivitetane i BTS dette året. Me håpar at de vil kose dykk med bladet i jula, og kanskje enno fleire vil få augo opp for det viktige arbeidet som vert gjort med å ta vare på historia og kulturarven vår. Dersom det skulle bli for mange stunder i sofakroken med Leidarsteidn, så har me stiane våre som Hillestveit skule tek vare på. I år kan det kanskje vera eit godt val å ta ein tur til Vorlandssaga, den er vorten så fin!! På vegne av BTS ynskjer eg gamle og nye medlemmer, og elles alle som les heftet vårt, ei retteleg GOD JUL og eit GODT NYTTÅR!

Eit afrikansk ordtak seier: «Når ein mann døyr, er det som ein brenn ei bok»

For Bømlø Tur-og Sogelag

Norvald Nytveit

Bømlo Tur og Sogelag 30 år

Av Kari Shetelig Hovland

Etter krigen strøymde den nye tida over oss som ei skrie. Heile levemåten endra seg. Fram gjennom 1960 - åra vart gardsbruka på Søre Bømlo nedlagde. Ein kunne korkje leva eller døy av å bala med 2-3 kyr og ein neve såkorn.

No gjaldt det nybygging, industri og transport, pengar å tena, pengar å bruka. Kven gjekk lengre med mjelkeholkjen på stølen, eller med torvspaden i myrene, eller til kverna for å mala sin eigen havre? Nei, gamle arbeidshus kom ut av bruk, blei ståande til nedfalls. Vegar i utmarkene grodde til.

Langs Kvernabekken i Vorlandskogen sto eingong 4 kvernhus. Det siste som sto att i 1960- åra heldt på å ramla saman. Då meinte mange at dette er for gale. Her har folket slete i lange tider, so jorda kunne gi oss maten. Alt arbeid som er nedlagt har jo skapt dette landet, som vi har hevd på og må ta vare på. Lat oss setja dette kvernhuset istand! Desse tankane spreidde seg, fleire ville vera med, tiltakslysten vaks. Snart gjekk ein dugnadsgjeng og bar plank til ny bordkledning opp dei bratte bakkane til kverna. Dei gamle tømmerveggene med innskorne seglskuter, namn og årstal blei berga.

Og dugnadsgjengen fekk blod på tann.

I same farten tok dei for seg kvernhuset på Bergeseidet, vølte tak og bordkledning, sette kvernsteinane på plass. Tømmerveggene med sine eldgamle innskrifter fekk no stå turrt og godt. Kor fint det var å kjenna seg att her inni skogen, ta seg fram gjennom lyng og brake, langs ein brusande foss. Her vil vi gå på tur! Laget vårt skal vera Bømlo Tur og Sogelag!

Ei lita grå fatigstova, Hilleborgstovo, har høyrte til i Kåso i over 100 år. No ville Vassverket riva stova, og leggja røyr beint der ho sto. Nei, med mykje strev og arbeid fekk Tur og Sogelaget berga stova. No står ho på sin plass som før, under det store treet, fint oppussa, og fortel om dei som budde her: Hilleborg som akta på makrellen i vågen, rallaren Johan Olsen og Trine, han som skar ut so løgne små fuglar. Her fekk Tur og Sogelaget sitt fyrste lagshus, til å halda styremøte i kvar månad.

Laget vaks, fleire melde seg inn. Medlemene ga tid og krefter for å vera med på dugnad, og i samsletet blei dei gode kameratar. Snart tok dei fatt på nye, store oppgåver. Den gamle vassaga i Vorlandsvågen, under bekkjen frå Vevikevatnet (der det var murt demning og slåk) sto no med gapande hol i taket og sørveggen. Tur og Sogelaget rydda opp kring saga, arbeidde nytt tak, og ny bordkledning

Saga ved Vorlandsvågen

på sørveggen, og la planer om å reparera slåket, vasshjulet og sagbenkjen.

Stadig kom det spurnad om hjelp som det hasta med. Ei notabu ved Holmesjøen, frå 1850, hadde store hol i tak og vegger. Her sette laget opp ny kledning, og la taket opp på nytt av store skiferheller. I same farten blei tak og vegger vølt i ei gamal stove på Holme.

Og so fekk laget kjøpa, for 100 kr, eit stort våningshus på Berge. Her var noko av taket sturta ned i grua, vegger, golv og tak måtte vølast. Her arbeidde medlemene i 3 år, på dugnad. Nokre dagar var dei 30 ilag, tok ned alle takpannene, la opp nye bjørnar, sutak, takpapp, lekter, og pannene på plass att. Her måtte fagfolk til å mura opp skorsteinspipa, og til å byggja opp nord-austre veggen.

Endeleg var huset ferdigt, vårt eige hus. Stort kjøken med grue, stove og kammers både i sør og nord, loft med to salar og kvist. Her kunne vi vera ilag, på møte og fest, og ha ope hus for bygdafolket.

Det neste hus som sto i fare var «Gamle-Posten», eit steinkast ovanfor Hilleborgstovo. Tur og Sogelaget fekk kjøpa huset frå kommunen. Huset «Fridtun» blei bygt i 1844 som samlingshus for Haugianarane. Frå 1860 var det lenge brukt til skule. Seinare var det nytta til telefonstasjon, post, likningskontor. - Ein dugnads-gjeng på 4 mann (unge pensjonistar) gjekk igang med å vøla huset, ute og inne. Her blei eit stort rom, med benker og vegger innreidd til bygdemuseum.

Elles ville medlemene og vera ilag i fristundene, møttest ein laurdag eller sundag og gå tur, familietur, gjerne på ukjende, spanande stader. Etterkvart blei gamle stølsstiar og arbeidsvegar rydda og merkte med raudmaling på steinar eller tre. Gleda ved samveret fekk dei kvart år oppleve på pinseturen, som gjekk til stadig fleire bygder omkring på Vestlandet.

Bømlo Tur og Sogelag blei tidleg registrert på lovleg vis. 6 styremedlemer med varafolk blei valde for 2 år, på årsmøtet. Pengar kom inn ved medlemskontingent, ved basarar, ved fiskefestivalen kvar olsok, ved inngangspengar til opne møte vår og haust, kulturkveidar med foredrag, song og

dans. Etterkvart fekk laget årleg bidrag frå kommunen.

Då Bømlo Tur og Sogelag i 1992 hadde feira 20-års jubileum, kom laget litt etter litt inn i ei ny tid. Mykje av grunnarbeidet med dei store dugnadsgjengane var gjort.

Pionerane blei eldre og veikare.

Fiskefestivalen hadde tapt sin glans, og andre lag tok over. Det blei slutt på pinseturane, 14 dagar ferie i Syden fall rimelegare. Men yngre medlemer kom til, med sans for tradisjonar, og med trang til å kjenna seg heime i naturen.

Etterkvart tok yngre krefter på seg ansvar for å byggja vidare og halda vedlike det dei gamle hadde utretta. Enda nokre stiar gjennom utmarkene blei rydda og merkte. På sløyden laga skuleelevane fine skilt, der dei brente inn vegvisarar med namn og pilar. Og no adopterte skulen 10 stiar som blei delt ut, ein sti til kvar av dei 10 skuleklassane, som dei skulle rydda, merka, og setja skilt med vegvisar på. Dette blei sers vellukka. Kvart år var nye elevar, med foreldre og lærarar, ute og sette vegane istand. Samstundes skreiv elevane oppgaver om historie, dyr og planter som knytte seg til vegen. Dette blei dei gla i og kry over.

Grupper på 2-3 medlemer fekk tildelt kvar sitt sogelagshus, med ansvar for å vøla, setja istand og pussa opp der det trongst. Alle liker å ta vare på sitt spesielle hus. Mykje godt og grundigt arbeid blir gjort, skifting av kledning og glas, vøling av tak, maling og vask. Kvart hus står reint og smiler, til ære for dei som balar med det.

Mange folk har vant seg til å gå lange turar på dei merkte stiane, og gjera seg kjende med fleire stader i den spanande øya vår. Tur og Sogelaget tar og gjerne båt- eller busstur på ein fridag.

Tur og Sogelaget har halde kontakt med bygdafolket, på den årvisse basaren i

Grendahuset, på vårfesten og haustfesten (med krabbe) i Grendahuset, med spel og dans, kåseri og moro. Kvar skjærtorsdag er det familietur til Bergeseidet, med kaffe og pølser i Bergehuset. Ofte er det opne kvel-dar i Bergehuset, og huset blir stadig utleigt til skular eller fleire lag for omvisning og hygge.

På kulturminnedagen blei gamle arbeids-måtar tatt i bruk på Berge: vedsaging, garnbøting, ljåsliping, karding, spinning, steiking over open ild i grua. I kystsogeveka var laget aktivt med, ga omvi-sing i husene, guiding på stiane, eventyrle-sing for born i Hilleborgstovo. Fleire av laget sine oppmerkte stiar vil no bli knytta til Nordsjøløypa (med dubbel merking), som spanande avstikkarar.

Som bidrag til kulturlandskapsprosjektet vil Tur og Sogelaget setja vass-saga ved Vorlandsvågen istand til bruk. Laget har hyrt bygningssnikkar Alf Magne Veivåg, spesialist på restaurering av gamle hus, til å vøla saghuset, med vasshjul og slåk. Arne Dencker skal ta seg av sagbenkjen, der tøm-merstokkane skal liggja under kniven når maskinen kjem igang.

Ved 30 års jubileet er Bømlo Tur og Sogelag framleis i pakt med si tid. Det loka-le vernearbeidet styrkjer mangfaldet i vår nasjonale kulturarv. Her heime set samsletet og samveret farge på livet, til glede både for gamle og unge folk.

Frå båtboka

Arbeidet med båtboka for søre delen av Bømlo / Espevær held fram for fullt. Fleire hundre båtar er no registrerte og laga omtale om. Det er inngått avtale med Vikse a/s om trykking av boka, og utgivelse vil finna stad ein gong i september / oktober 2003.

Men ein god del arbeid står framleis att, og mange detaljer omkring båtane er enno ikkje på plass. Ikkje minst vil det vera ein god del arbeid med å skaffa til veie bilete og å plukka ut dei beste bileta.

Arbeidsgruppa er framleis svært interes-sert i å koma i kontakt med personar som har stoff om ein eller fleire av båtane, t.d. bilete, historiar, div. dokument o.l. Det er viktig at vesentlege sider ved båtane ikkje vert utegløynde.

Nedanfor følgjer ein presentasjon av «Bellatrix», omtrent slik det vil ta seg ut i boka.

Motorkryssar «Bellatrix» LKRG

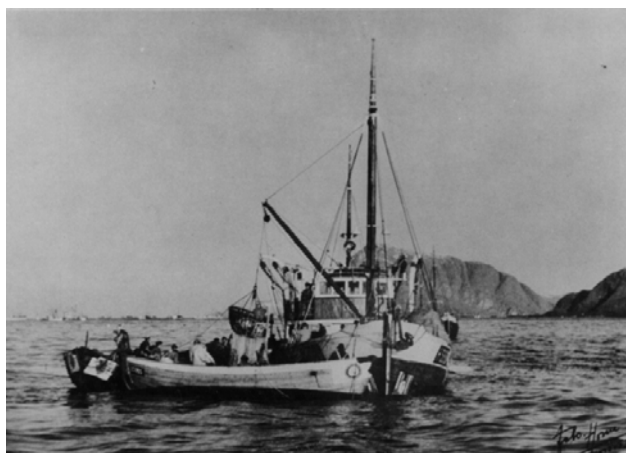
Bygd i Løfallstrand 1942

Tonnasje 83 br. t. 37 n. t.

Dimensjonar 88,0 x 21,0 x 10,0 fot

Motor 90 HK Wichmann i 1942, 375 HK Wichmann i 1967

«Bellatrix» vart bygd for Peder Olsen, Munkejord, Karmøy og hadde kjenneteikn R - 75 - A.

«Bellatrix» fekk ei hornmine i trålen.

I 1950 vart «Bellatrix» kjøpt av Kristoffer Å. Lønning med søner, Bømlo. «Bellatrix» vart brukt til snurping om vintere og islandsfiske om sommaren. Den var på makrellharping og hadde mange turar til Shetland med liner etter pigghå. Dei siste åra var det industritråling i Nordsjøen. Etter at trålefisket utvikla seg i raskt tempo, vart «Bellatrix» lite føremålstenleg å driva vidare med. «Bellatrix» hadde kjeneteiknet H-58 - BO (B) heile tida den var heimehøyrande i Bømlo. I 1958 var eigar Erling Lønning m. fl.

I 1975 kjøpte Gunnar Strand P/R, Bømlo «Bellatrix». I 1978 vart «Bellatrix» kondemnerert og styrehuset vart sett over på «John Erik». Frå 1978 til 1981 låg skroget framleis i Kalavågsvågen. 30. september i 1981 vart «Bellatrix» slept av Strands nye båt «John Erik» til Nedstrandfjorden og søkkt. «Bellatrix» tok med seg i djupet ein del skrap, m.a. ein Opel Rekord personbil, ein Krupp hestslåmaskin.

Ei uvanleg hending. Året kan vera rundt 1976/77. «Bellatrix» var ute på revet i Nordsjøen på industritråling, då den fekk ein ufyseleg og sjeldan fangst. Einar Kallevåg som køyrde vinsjen gav uttrykk for at dette løftet var uvanleg tungt, men ikkje verre enn at løftet på trålposen kom i tømmeponisjon i fiskebingen. Gunnar Strand som var reiar/skipper, opna posen og noko tungt datt ned i fiskebingen. Det var mistanke om at det var ein stor stein, men då litt fisk hadde prella av, viste det seg å vera ei gedigen hornmine. Kapselen rundt mina var begynt å bli litt sundrusta, så horna på mina låg og segla fram og tilbake i fiskebingen, hangande etter nokre leidningar.

Mina vart stempla av med ein gong, samstundes som skipper Gunnar Strand tok kontakt med Håkonsvern. Dei skulle straks senda ein marinebåt med mineekspertar

ombord til møtes med «Bellatrix», som alt hadde sett kursen for Slotterøy fyr.

«Bellatrix» møtte ikkje marinebåten før den var komen inn for Slotterøy. Her vart mina senka på 10 meters djupne ved eit lite skjær for seinare sprengning. Desse mineekspertane kunne fortelja at dette var ei engelsk hommine som skreiv seg frå siste krigen, og teoretisk skulle gått av med den røffe behandlinga den hadde fått. Ein fiskar gløymer ikkje slike uvanlege fangstar og må innsjå at livet på ein industritrålar kan vera livsfarleg.

Frå det gamle album

Av Stine B. Olson

Alle bilete utlånt av Ingeborg Olson

Her har eg samla eit knippe bilete som viser litt av dagleglivet på Langevåg i åra kring 1950 -1960. Eg har forsøkt å samla mest mogleg opplysningar om kven som er med på bileta, men har diverre ikkje lukkast med alle. Kanskje dei som ser bileta kjenner att seg sjølve eller andre, uansett tykkjer nok mange at det kan vera kjekt å sjå att det som ein gong var.

Butikken og kaien i Kåså kring 1960.

Lokale handelsmenn på tur til Leirvik med «Tysnes» sommaren 1955. Frå venstre: Hans Tveit, Anton Bie og Tønnes Olson.

Langevåg er full av båtar, og ein kan nesten gå tørrskodd over vågen. Indremisjonsamskipnaden hadde årsmøte på Langevåg kring 1960.

På aketur med bestemor. På kjelken til venstre bakfrå: Nils Peder Holme, Berit Holme og Nils Ingvald Olson. På kjelken til høgre bakfrå: Berta Margrethe Olson og Aud Benny Stusvik.

Ungane i Kåså/Solliå 1961. frå venstre: Nils Ingvald Olson, Kari Hauge, Halsnøy, Svein Eide, Doris Vespestad, Karl Anton Vika, Berit Holme, Madel Hauge, Halsnøy, Knut Vika og Marit Eidesvik.

Eit knippe unge gutar på kaien i Kåså. Bak frå venstre: Berge Olson og Kåre Nodland, Haugesund. I midten frå venstre: Arthur Hovland, Bernt Arne Eidesvik og Reimer Barane, Valevåg. Framme frå venstre: Leif Eidesvik, Martin Eidesvik og Erling Eide.

Her leikar dei samme ungane postopneri.

Fisking frå brygga. Frå venstre: Magne Olson, Nils Ingvald Olson, Bernt Emil Vika og Nils Peder Holme.

Mannskapet samla til kaffipause. Frå venstre; Mathias Hovland, Johan Pedersen, Bjarne Hovland, ukjend, og Tønnes Olson.

Brislingfiske.

Har han her kan hende sovna på vakt?

Gamle stilar fortel

Trygve Lønning, oppvaksen på Lønning, no busett på Andal, gjekk på Hillestveit skule rundt 1950. Hjø han har redaksjonen i «Leidarsteidn» fått låna nokre innføringsbøker med stilar han skreiv på denne tida. Mange vil nok kjenna seg att i desse stilane. Skildringa av miljøet og levemåten her på Søre Bømlo stig mot oss.

Andre vil minnst slitet med å få noko ned på papiret. Kva skulle ein skriva om? Kor langt måtte ein skriva? Kva karakter

ville ein få? Ofte var det godt å ha ei mor eller ein far i bakhand når det skulle stilast. Dei hadde som regel mykje som kunne gi innhald til ei god forteljing. Men Trygve har kome godt ifrå det med stilane sine, og mange av dei har han fått god karakter på.

Det er viktig at ein tek vare på slike bøker for ettertida. Stilane inneheld mykje lokallhistorie og bør vera interessante for komande generasjonar.

Her følgjer nokre av stilane:

Fortel om eit dyr du er glad i

Hesten vår er det dyret eg er mest glad i. Eg er jamt med i fjøset og gjev han hø. Drikkekar har han i båsen sin. Hesten vår heiter Blia. Han er så forstandig at eg trur han forstår mest alt som eg snakkar med han om. Det er mitt arbeid å få han i hus om kveldane, og då får eg meg jamt ein ridetur og. Det er det gildaste eg veit.

Når det byrjar å vårast, då lyt me ha hestane i Ådnå. Då går Karsten og eg ut med kvar sine hestar. Me set oss oppå hestane og rid der ut. Når me kjem ut i Ådnå, er der fleire hestar. Me set oss ned og ser på dei. Det er så moro å sjå på. Når me endeleg tek på heimveg, følgjer hestane etter oss, men dei får ikkje koma igjennom grinda. Dei står der og ser etter oss, og dei lengtar visst heim att. Eg har mest lyst til å ta han med meg heimatt, den gode snille Blia vår.

Karakter: Mg

Kommentar: Det var gildt å lesa stilen du har skrive om hesten dykkar.

Ein vinterdag

Det var vinter og me borna hadde venta hardt på snø.

Ein morgon eg vakna, kjende eg straks at det var kaldt, og ute låg det kvit rein snø over alle berg og bakkar. Eg var ikkje sein med å koma or senga. Det var snart gjort å få maten i seg den dagen. Så fann eg skjurf og vottar og kledde meg godt, og ut bar det. Kjelken laut fram, og snart rende eg i susande fart ned bakken. Om ei lita stund var det fullt av born som rende og ropa: «Av vei!» Sume datt, og reis opp att, kvite som snømenn. Det var leik og gleda, skråll og lått. Ingen ansa korkje kulde eller svolt på lenge.

Endeleg laut sume av dei minste ta på heimveg. Og om ei stund fylgde dei andre etter. Då tok det til å mørkna. Stjernene blenkte og månen kom opp. Borna prata og

skulle ha greit kven sin kjelke som gjekk best.

Heime i stova var lampen kveikt, og der var varmt og godt. Mor fann mat, og den smakte godt. Så las eg på leksene mine ei stund, og så la eg meg og sovna godt.

Kua

Kua er det mest nyttige husdyret me har. Kroppen er stor og klumpet. Hovudet er stort med brei skalle. Sume kyr har to innholle horn. Snuten er brei og snau og våt. Augo og øyro er store. Halen er lang med busk i enden. Føtene er måteleg høge, og kua har to store og to små tær med klauver på kvar fot. Kyrne kan vera raude, grå, svarte eller flekkete på let.

Kua et gras og annan plante-kost. Ho har ikkje framtenner i overkjaken, men ei brusplate i staden. Hyrnetenner finst ikkje. Jekslane er breie og flate, og emaljestripene går på langs. Difor går kjakane til sides når ho tygg. Kua er eit jortardyr. Ho svelgjer maten utan å tyggja, men når ho kviler, kjem maten oppatt i munnen og vert fintoggen.

Karakter: Sg

Kornet

Kornet veks på åkeren. Halmstråa er høge og hole innvendig. I toppen ber dei aks og der sit kornet. Me sår kornet om våren. Hjø oss er havre og bygg dei mest vanlege kornslaga. Frametter sumaren stend åkeren grøn, men når det haustar, vert kornet gult og moge. Det er vent å sjå når tunge mogne aks svagar i vinden. Så skjer me kornet, turkar det og får det i hus. Sidan treskjer me kornet og drøftar det så agner og rusk vert skilt or kornet. Så sender me kornet til mølla og får att mjøl og gryn. Av det kokar me suppa og graut og bakar kaker og flatbrød. Det er god mat.

Kommentar: Svært bra

Dei fyrste pengane eg tente

Det var hausten 1948 at kameraten min og eg skulle fiska hummar. Far hadde sett istand 14 teiner.

Då det leid utpå hausten, sette me teinene i vatn. Den første oktober er den første dagen me får ha teiner ute. Då var me tidleg oppe og rodde ut og sette dei. Første dagen fekk me 4 humrar. Det var så spanande kvar dag me skulle ut å sjå. Ein dag fekk me 7 humrar og det syntest me var mykje. men ein dag bles det så fælt at me kom oss ikkje ut. Neste dag var det betre, og då fekk me nokre også. Me batt klørne på dei og og la dei i humra-kista.

Men så minka det for kvar dag, og til sist fekk me ikkje meir. Me tok teinene på land og la dei fint på plass i naustet, så me kunne finna dei til neste år. Ei stund etter fekk me pengane og delte dei. Det blei 48 kr og 72 øre på kvar, og det tykte me var ikkje så gale.

Karakter: Mg -

Åleine heime

Ein dag føre jol skulle far og mor reisa til Haugesund, og eg skulle vera heime åleine.

Eg skulle gje hesten, kyrne og sauene. Først måtte eg gje hønsa, dei fekk mjøl og kokte poteter, og så fekk dei vatn. Så var det spennande å sjå kor mange egg eg fann. Eg såg i alle verpekassar og plukka oppi eit fat. Då eg skulle telja dei, var der 35 egg, og det tykte eg var mykje. Så skulle eg til å stella i fjøset, der var eg mindre van. Det første eg gjorde var å finna høy til hesten, for han står og bankar med eine framfoten til han får maten sin. Så har me ein stor okse, han held også ein fæl sjau, så eg var mest redd å gå inn i fjøset. Eg gjekk og fann han eit fang høy og då blei han roleg. Eg gjorde så reint i fjøset og pumpa vatn, for me har pumpa i

fjøset som me får vatn frå. Eg slapp å gje dei vatn, for dei har alle drikke-kar. Men eg var endå ikkje ferdig. Då gjekk eg igong og gav dei andre levande mat, og så var eg ferdig for den gongen.

Men no var eg og vorten svolten. Eg gjekk heim og steikte meg pølser, og då kan du tru det smakte. Då det leid mot kvelden, kom far og mor heim frå byen. Eg gjekk og tok imot dei, for eg skulle få beksaumstøvlar og skeiser, for eg hadde vori så flink og stelt heime.

Karakter: Mg

Ein dag med far til byen

Det var ein dag i haust eg kom heim frå skulen at far sa at neste dag skulle eg vera med til byen. Ja, du kan tru eg blei glad. Eg gjekk tidleg til sengs for at eg ikkje skulle forsova meg.

Neste morgon vakna eg tidleg og veret var fint. Me gjorde oss ferdige og tok ut. Då me kom bort i vegen, såg me båten koma som me skulle reisa med. Turen over fjorden var fin, og det var mykje folk ombord. Då me kom til Eltravåg, stod bilen og venta på oss. Eg sprang så fort eg kunne for å få ein god plass, for eg ville sjå ut. Så tok bilen til å gå, og eg fekk mykje å sjå på. Det gjekk så altfor snart, før eg visste av det var me i Haugesund. Me hadde mange ærend å gå, men først måtte eg til tannlækjar. Der blei eg i fleire timar, så eg var glad då eg kom ut derifrå. Då tok me bussen til Haraldsstøtta og såg oss om der. Det var så mykje eg skulle sett på, men tida blei så altfor kort. Me skulle gjera nokre ærend, og snart var det tid å ta på heimveg igjen.

Karakter: Godt

Georg Lønning

07.07.1922 – 24.12.1947

Livet før og ved D/S «Skoghaug»'s forlis

Av Hilde Christin Lønning

Georg Lønning vart fødd på Lønning, Bømlo den 07.07.1922. Foreldra hans var Peder og Johanna Lønning. Georg var deira eldste son. I ettertid fekk han fem sysken.

Den 04.05.1929 byrja Georg på skulen. Georg var ein lettlivat gut, og han gjorde mange spillopper. Ein dag på skulen fylte Georg munnen med blekk frå eit blekkhus. Lærar Josh. Tvedt gjekk omkring med linjal sin bak ryggen, han hørde at noko var

Foreldra til Georg, Peder og Johanna Lønning

på gong, og han såg at Georg var raud i and-
letet. Han slo hardt i pulten til Georg med
linjalen sin. Georg kvakk så han spruta

Skulebilete.

Fremste rekkje frå venstre: Astrid Tveit, Sofie Lønning, Solveig Hovland, Alis Kallevåg, Nora Kallevåg, Kristine Langaker, Ruth Hovland

Midtre rekkje frå venstre: Bertha Hovland, Johanna Ulversøy, Henry Henriksen, Ingeborg Øye Lodden (lærarinne), Ågot Hovland, Arne Vespestad, Georg Lønning, Bakre rekkje frå venstre: Nils Olson, Helmer Barane, Georg Holme, Edvin Hovland, John Strand, Arnfin Lodden, Gunvald Hovland.

blekket over lærar Tvedt, slik at læraren vart heilt dekkja av blekk.

Trass i slike spillopper var Georg ein skuleflink gut, med ei fin handskrift, og han kom ut av skulen med gode karakterar.

Etter skuletida, reiste Georg på fiske. Han reiste ei stund med båten «Pretoria». Denne båten var eigd av Birger Matsen frå Espevær. «Pretoria» hadde 40 HK Rubb motor, og gjekk mellom anna på brislingfiske. Truleg var Georg også med båtane frå Bømmelhamn på fiske.

Under krigen, snakka ungdomane på Bømlo mykje om å rømme til England. Dei var redde for at tyskerane skulle ta dei med i krigen mot dei allierte styrkane. Hans Tvedt samla trådane til slutt, og dei tok proviant ifrå forretninga hans. Båten dei nytta var M/K «Norseman», innkjøpt til Bømlo i 1936 av partsrederiet Torvald, Laurits, Sigvald og Kristian Eide. Ved takstforretning 14.10.1936 foretatt av Bømlo fiskerinemnd, blei taksten på båt og motor sett til 16.000,- kr. Den 08.10.1941, under den tyske okkupasjonen gjekk M/K «Norsemann» til Shetland. 16 mann og ei kvinne fylgde båten over:

Sigvald Eide, fødd 1915
Olav Olson, fødd 1920
Kristian Eide, fødd 1918
Hans Tvedt, fødd 1919
Nils A Eide, fødd 1917
Martha Tvedt, fødd 1918
Mathias Henriksen, fødd 1923
Birger Vespestad, fødd 1918
Bernhard Hovland, fødd 1918
Hans Vespestad, fødd 1923
John Lodden, fødd 1916
Johan Vespestad, fødd 1916
Georg Lønning, fødd 1922
Anders Vestvik, fødd 1915
Hans Nilssen, fødd 1923
Adolf Vespestad, fødd 1918.
Markus Olson, fødd 1924

M/K «Norsemann»

«Norseman» vart segla frå Kåså til Eidesvågen for å klargjera for overfarten. Dei starta overfarten rundt midnatt 08.10.1941. Sigvald Eide var skipper på turen over. Turen gjekk fint, men det var noko slingring, og ein av karane som låg i lugaren akterut, vart så sjøsjuk at dei kunne ta han på «kvitauga» utan at han reagerte. Dei var svært heldige med vèret, for både før og etter overfarten var det mykje dårlegare vèr. Dei såg land natt til 10. oktober. Om morgonen kom det ein «drivar» og loste dei inn i Lerwik på Shetland. Her vart dei godt mottekne. I begynnelsen var det ingen ombord på «Norsemann» som kunne engelsk, men dei gjorde seg forstått med tegnspråk og gestikulering, før dei etter kvart lærte seg meir og meir av det engelske språket.

Dei var nokre dagar på Shetland før dei blei transporterte i rutebåt til Aberdeen. Då dei vare komne til Aberdeen, vart dei frakta til London i gamle kuvogner med jernbanen. I London vart dei verande i eit gammalt fengsel, der dei vart forhøyrd mest kvar dag. Det nytta ikkje å lyga, for dei visste det meste frå før likevel. Det var opp til tre fire køyer oppå kvarandre i kvart rom i fengselet, og det var langt å gå til matsalen.

Seinare vart dei innrullerte i Hæren (Scotland), Kompani 2. Med kursing og

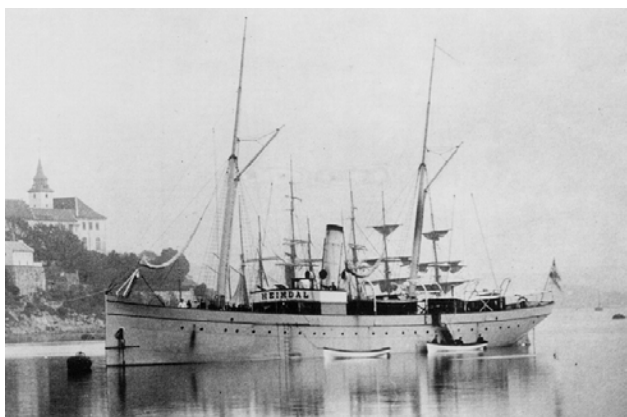
trening. Georg var som vanleg full av spillopper, og ein gong sjansen baud seg, var han på vakt. Han ville gjera eit peik mot tre servitriser som arbeidde i kantina. Det var ikkje lov å gå over grøntarealet, men jentene bruka å gå ein snarveg. I det dei kryssa pleinen, fyrde Georg av eit lauskrudd skot med geværet sitt. Ei av jentene vart så redd at ho «tissa» på seg.

Å springa i haugane var ikkje det Georg og Kristian Eide hadde tenkt seg. Dermed søkte dei seg over til marinen. Dei kom først på depotskipet «Draug». Det gjekk ein historie om denne båten. «Den einaste gongen «Draug» kom i strid i England, så skaut dei på ein av sine egne.» Georg var ombord her frå 16.07.1942 til 06.02.1943.

Etter dette mønstra Georg på «Heimdal». Denne båten var brukt som kongeskip, men for det meste satt inn i fiskerioppsynstjenesta i Nord Norge. Ved krigsutbruddet kom dei seg over til Storbritannia. Det blei brukt som depotskip i Rosyth, der det norske mannskapet var losjert medan dei venta på nye oppdrag. Her var Georg frå 06.02.1943 til 13.02.1943.

Etter dette mønstra Georg på «Rose», og her var han ombord frå 15.02.1943 til 08.11.1943.

Frå riksarkivet har me fått vita at Georg var på millitært sjukehus i Barton, under

D/S «Heimdal»

marinens depot Liverpool frå 09.11.43 til 24.11.43, og frå 07.02.44 til 21.03.44. Frå 21.03.44 til 22.04.44 ved marinens depot i Liverpool, sannsynlegvis permisjons opphand og / eller rekonvalesens. Det har ikkje lukkast oss å finna ut kva som gjorde at Georg var på sjukehus, men det kan tenkjast at det harde livet i konvoytenesta krevde at ein hadde bruk for å kome seg att.

I frå 27.11.43 til 04.01.46 var Georg ombord på «Acanthus». Han vart dimmitert ved Marinekommando Vestlandet, Bergen 17.01.1946.

Dei heime hadde ikkje fått vita noko om planane til Georg og dei andre ungdomane som reiste over med «Norseman». Ei tid etter at dei hadde reist, kom det to personar heim i huset til far til Georg. Det var ein norsk og ein tysk nazist. Dei forhøyrd Peder, men han sa som sant var, at han visste ingenting. Dei truga med å ta Peder med seg, men dei måtte gje seg då dei såg at dei ikkje kom nokon veg. Dei hadde ein trugande oppførsel, og ungane i huset var svært redde. Den norske nazisten var den som hadde mest trugande oppførsel.

Familien hørte ikkje noko frå Georg den tida han var i krigen, dette p.g.a. faren for represalier mot familien heime. Men dei mottok i posten to hermetikkboksar med makrell ei julehelg. Det var ikkje noko brev eller melding saman med boksane. Ungane heime «las hemmelege meldingar» i ripene på boksane. Etter krigen påsto Georg at han ikkje hadde hatt hånd om boksane.

«Acantus» kom til Bergen 15. mai 1945. Då var også onkelen til Georg, Kristoffer Lønning i Bergen. Han vart svært overraska då Georg kom og klappa han på skuldera.

Rundt 17. mai det året krigen var slutt var Georg i Bergen med andre ungdomar frå Langevåg. Det har blitt kommentert at han virka så mykje rolegare enn han pleidde å

vera, krigen hadde sett sine spor..

Etter krigen gjekk Georg på styrmannsskulen i Haugesund. Det var tre personar i klassen som var frå «landet» og dei budde i same hybelhus, kor dei betalte kr 14 i månaden. Hybelhuset låg nær den gamle busshaldeplassen, nord for det gamle posthuset. Det var ein fiskehandlar i underetasjen. Frukost åt dei på kafè nær Festivitetten.

Medan han budde i Haugesund, var han ofte nede på kaien og såg etter Bømla-båtar.

Han avslutta skulen med eksamen den 07.07.1947, med karakteren Meget Godt.

Det som er ganske spesielt er at når Georg var på skule skreiv han stil om at han var ombord på ein båt som gjekk på ei mine. Etter at han var ferdig på skulen skjedde nettopp det...

Då Georg var ferdig med styrmannsskulen, var han med ein tur på båten «Havbris» saman med Torvald Eide. Havbris var eigd av Kristoffer, Erling og Ånen Lønning. Det var ein kutter med 40 Hk Rubb motor. Dei dreiv som ein av dei første med tråling etter sild på Fladenbanken.

Georg mønstra ombord på D/S «Skoghaug» den 10.09.1947 «Skoghaug» var i Rotterdam for å lasta kol som skulle til Oslo. Juleaftan 1947, kl 14.00, forlot «Skoghaug» Rotterdam, og dei passerte «Hook Van Holland» kl 16.14. Der forlot losen skipet. Klokka 17.30 passerte «Skoghaug» kloss ved M/T «Kongsstein», dei helste med fløytene, og kapteinen på «Kongsstein» rapporterte at bommene på «Skoghaug» låg nede, og dei såg ut til å vera sjøklare. Det blåste kuling med høg sjø og svære regnbyger då dei gjekk ut. Kolet var dårleg, og fyrbøterane måtte jobba ekstra hardt for å halda steamen oppe. Skipet gjorde ikkje meir enn omlag 7-8 knops fart. Med normal fart burde det ikkje ta meir enn godt og vel eit døgn frå Rotterdam til Oslo.

Georg Lønning

Julekvelden blei feira med noko ekstra god mat, svinesteik. Fyrbøterane fekk ei flaske akevitt på deling.

Omlag klokka 22.30 kom det ein voldsom eksplosjon, alle untatt fyrbøtar Alfred Nilsen kom seg opp på dekk. Den 20 årige studenten Anton Gerhard Meidell låg i salongen, han brakk ryggen under eksplosjonen, og kunne ikkje gå. Alle gjekk straks til babord livbåt som hadde motor. Denne fekk dei ikkje sett på vatnet, fordi bommen på aktermasta var laus, og slingra voldsomt fram og tilbake. Deretter gjekk alle over til styrbords livbåt, fekk låra den, men det var vanskeleg fordi tauet frå davitene hadde floka seg. Livbåten blei slått fleire gonger mot skutensida. Først måtte dei kutta det eine tauet, slik at båten hang loddrett. Medan menneska ombord klamra seg fast, vart det

andre tauet kutta. Alle kom seg etter kvart ombord i livbåten. Det var svært trangt om plassen ombord. I frå livbåten kunne dei sjå at «Skoghaug» sank, mina hadde truffe midtskips, like under maskinen. Dette gjorde at «Skoghaug» sank vannrett, omlag 25 minuttar etter eksplosjonen. Det siste dei såg var skipskatten, som hadde klatra øverst opp i den eine masta.

Då dei var omlag 100 meter frå «Skoghaug», vart livbåten kasta rundt av ein brottsjø, og alle havna i den iskalde sjøen. Mannskapet klamra seg fast til den kantra båten, men den eine etter den andre måtte gje tapt, og forsvann i bølgene. Etter ei tid vart livbåten snudd på rett kjøl igjen, av ei ny bølge, dei var då sju personar som kom seg ombord, deriblant var Georg. Etter ei kort tid vart fire stykke skylt ut av båten, då dei ikkje lengre hadde krefter til å halda seg fast. No var det berre tre igjen, styrmann Thorleif Johnstad, Tore Hafte Staalesen og Arnt Røkke. Livbåten tok stadig inn vatn, og dei sat til slutt med vatn opp til livet. Etter kvart dabba liva til Johnstad og Staalesen ut, og det var berre Røkke som var overlevande igjen. Livbåten dreiv fram og tilbake langs kysten før den blei ført av straum og vind inn til Camperduin, og stod i brenningane inne ved land. Folk frå staden hadde danna ei lenkje på 11 mann, og den ytterste mannen greidde å få tak i Røkke i det han lot seg falle ut av livbåten. Arnt Røkke vart innkvartert hos ein familie i Nederland før han blei sendt til sjukehus. Han var blå i frå livet og ned, og ingen trudde han ville stå det over. Han kom seg, blei sendt heim til Trondheim, og fortsatte seinare med sjølivet.

Det var mykje snakk om at forliset kunne ha skjedd i forbindelse med sabotasje, men det vart i etterkant slått fast at det var ei mine som hadde råka «Skoghaug».

Dei omkomne var:

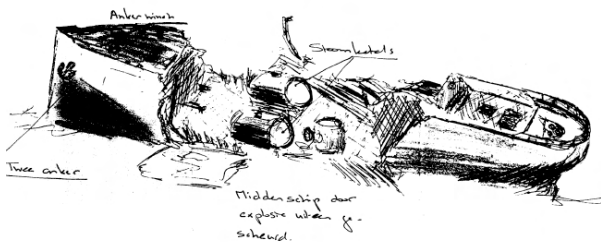
Kaptein Karsten Tendenes, Hundvåg, Stavanger
Styrmann Thorleif Johnstad, Haugesund
Andre styrmann Georg Lønning, Bømlo
Matros Erling Holstad, Utbjoa
Matros Nils Bernhard Sørenes, Bremnes, Bømlo
Matros Nils Kornelius Randulfsen, Karmland
Lettmatros Tor Hafte Staalesen, Haugesund
Lettmatros Harald Heggnes, Fjaler
Jungmann Malvin Knutsen, Haugesund
Dekkgutt Leif Tjøsvold, Åkrehamn
Maskinsjef Hjalmar Ludolf Charles Knutsen, Haugesund
2. Maskinist Olav Sundfør, Haugesund
3. Maskinist Konrad Magne Pedersen, Haugesund
Donkeymann John Aanensen, Haugesund
Fyrbøter Peder Elias Follesø, Haugesund
Fyrbøter Arne Sørvåg, Haugesund
Fyrbøter Olaf August Torsteinsen, Haugesund
Fyrbøter Alfred Kristoffer Nilsen, Haugesund
Fyrbøter Johannes Arnesen Skuggedal, Masfjorden
Stuert Hans Jacob Saga, Stavanger
Kokk, Anders Martin Olai Økland, Austevoll
Messegutt Thorleif Berg, Trondheim
Hjelpegutt Arthur Julian Stenersen, Melangen
Radiotelegrafist Ernst Oskal Larsen, Kopervik
Passasjer Anton Meidell (student)
Passasjer Signe Knutsen (maskinsjefens kone)

Dei som blei funnen døde er Ernst Larsen, Konrad Pedersen, Signe Knutsen, Arthur Pedersen, Nils Sørenes, Nils Randulfsen, Tore Hafte Staalesen, Malvin Knutsen, Hans Jacob Saga og Anders Økland.

Resten av mannskapet på «Skoghaug» fekk ei våt grav.

Då Georg omkom, kom onkelen hans, Steinar, med beskjeden tredje juledag. Han hadde høyrte det på radio kvelden før. Han var tre gonger borte hjå familien til Georg før han klarde å seia det. Prest Søreide kom

med samme beskjeden seinare på dagen. Far til Georg, havna til «sengs» på grunn av dette, han låg i 14 dagar. Han kom seg etter kvart, og var ofte i Haugesund på kontoret til Lindøs rederi som eigde «Skoghaug». Han oppgav spesielle kjenneteikn ved Georg som f. eks at han hadde eit fødselsmerke under låret. På rederikontoret fekk Peder høyra at under forliset hjalp Georg passasjer Meidell å komma opp i livbåten då livbåten velta, og at han var på veg til å hjelpa andre, men under dette forsøket drukna han. Dette kom ikkje fram i sjøforklaringa, og det står ikkje i overlevande Arnt Røkke si forklaring. Sett i det lys at Georg var ein god symjar frå ungdommen av, så kan dette vera sannsynleg. Peder håpa i det lengste at Georg ville bli funnen. Sorga ville kanskje vore lettare å bera om dei hadde hatt ei grav å gå til, men det fekk han aldri..

Teikning «Skoghaug»

GUNNHILD OG LARS VIKA

ERINDRINGER MED KOFFERT OG SYKKEL,

DEL 2.
03. 01. 2002.
Av Odd Engen.

Det er nå gått ett år siden det første intervjuet med Gunnhild og Lars, i huset ved foten av Kyrkjefjellet. Gunnhild har fylt 80 år siden sist og er fortsatt like aktiv på kjøkkenet. Lars har også denne sommeren vært min faste «støttekontakt» når det gjelder å fikse skakk-kjørte påhengsmotorer. Det har blitt noen motorvisitter hos han, etter hvert som tyske fisketurister på Kallevåg har tatt seg ut. Alltid er de to like imøtekommende og kjekke å snakke med og hjelpsomheten deres er misunnelsesverdig.

Lars sine erindringer fra barne- og ungdomsperioden.

Barndommen ja. Da vi ble så store at det var mulig, så var det hovedsakelig om å gjøre å komme seg ut i båten. Likt og ulikt, så var det i båten, som Lars formulerer det.

Vi hadde en gammel færingsbåt men den fikk vi ikke alltid lov til å bruke. Da måtte noen av oss stjele båten, for ut på sjøen skulle vi, til alle tider. De var ikke bestandig

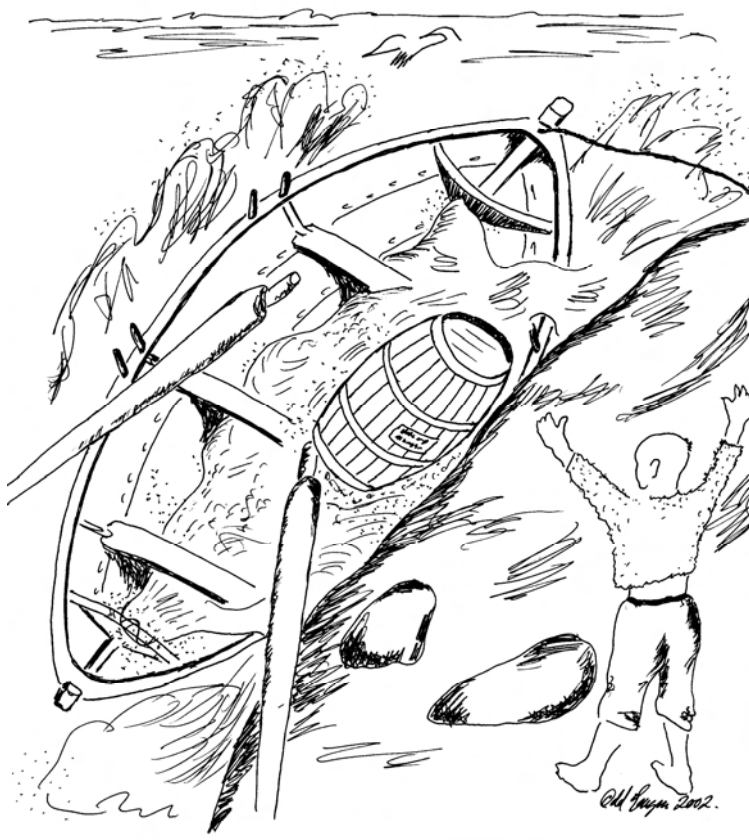
så blide på oss, de der hjemme.

Når vi rodde ut, var vi som regel 3 stykker. Det var bror min som var 2 år eldre enn meg, en i fra Myrane, Kristian, han var 3 år eldre, og så meg. Vi dro i hovedsak ut på fiske og for å lete etter rek. Rek-leting hadde vi naturligvis ikke lov til i dårlig vær, men det var jo i ruskevær at spennende ting ble skyllet på land på holmer og skjær.

Det var svært dårlig landingsplass der vi hadde båten. Sjøen ville nesten alltid «ta båten» med det samme en heiv han på sjøen, hvis det var litt drag. Da satte de to guttene meg oppi båten og heiv den utpå. Vel utpå, måtte jeg ro båten inn til en plass som det var stilt og ta de to andre med. Så overtok de årene. Det var ikke akkurat lettvent og farefritt nei, det er sikkert.

Vi rodde ofte ut i øyene for å se om det var noe rekmaterialer å finne, eller vi lekte oss der ute. Når færingen ble rigget til med seil, gikk det unna. Ute i øyene, ute av syne, var racerbanen vår. Det gikk forrykende med god vind i seilet. Holmer og skjær var rundingsbøyer. Når båten etter hvert ble halvfull med vann, måtte vi motstridende slakke på seilet og øse. Så var det til å stramme seilet, og vi satte oss på lo side av båten og lot det stå til igjen. Dumdristig, men moro.

11 år gammel var jeg blitt, og fast «mannskap» da iveren vår utartet seg, en dag vi var ute og rodde. På vestsiden av Gissøynå, høyt oppe i en klove, fant vi ei hel tønne med kjøtt. «Islandsk fårekjøtt, klasse 1», sto det på tønna. Denne tønna skulle vi 3 karene få med oss, det var ikke til å stusse på. 3 barbeinte fotepar kravlet ivrig opp til tønna og vi fikk trillet den ned-

Heldigvis ramlet tønna om bord og færingen ble bare halvfylt med sjø. Fangsten var berget.

over berget ned mot båten, som var blitt lagt borttil en bergnabbe. Her tippet vi tønna om bord. Den traff selvfølgelig akkurat esingen på båten og dermed kantret båten likeså godt. Heldigvis ramlet tønna om bord og færingen ble bare halvfylt med sjø. Fangsten var berget.

Vi rodde av gårde med lite fribord, gjennom en sterk strøm, slik at vi kom oss ut på vestsiden av Gissøynå. I vår toskeskap måtte vi selvfølgelig hente noe rekved og greiner, som vi hadde samlet her tidligere på dagen. Dette ble stablet opp framme i den vesle færingen, kjøtt-tønna var plassert midt i båten. De to andre guttene satte seg og rodde med hver si åre, etter at de hadde plassert meg oppå rekhaugen i stevnen. Båten var halvfull med sjø. Det var dårlig vær, ja ikke noe storveis ruskevær, men litt sønnavind. Vi rodde opp Gissøysundet. Da

vi rundet Vikaneset på vei hjem og kunne se innover Vikafjorden, kom det ei kolosal nordvestbyge. Guttene rodde som besatte for å holde færingen i le av neset. Hadde bygen truffet oss litt lengre ute, hadde vi garantert gått til bunns. Vi hadde ikke tenkt på at vi skulle øse underveis. Om vi hadde kommet på tanken, så hadde det ikke vært så enkelt å fått det til, med alle greinene og materialene som lå om bord i kryss og kra-ke. Fårekjøttet lå i ei 100 kg bøketønne, vi hadde både tung og ustabil last om bord. Det var om å gjøre å komme seg snarest mulig hjem med kjøttet, noe stort annet tenkte vi ikke på. At båten var tungrodd, heftet oss ikke med en tanke. Da vi nærmet oss landingsplassen hjemme, sto mor og foreldrene til Kristian og tok imot oss. Hadde vi ikke fått bank før, så skulle vi til pers nå og det skulle bli til gangs. Ute i nedlesset båt i dette været, var vi riktig vel bevarte? Men da de oppdaget at vi kom hjem med ei hel tønne kjøtt, var alt glemmt. Så ble det ikke noe straff å få denne gangen heller, heldigvis.

Kjøttet var alle tiders, god kvalitet og vi hadde mange gode middager framover. Det ble så dårlig vær den dagen at vi fikk ikke båten opp i naustet hvor vi pleide å ha den. Vi måtte dra den opp i ei vik hvor det var noe roligere. Der tok vi ut tønna, slo den opp og bar hjem kjøttet. Dette skjedde i oktober måned.

Det var 3 familier på Vestre Vika i de tider. Vesterheim hadde 5 unger, på Myrane var de 3 og vi var 2 unger. Annenhver dag gikk vi på skolen i skolehuset på Tjong. Det sto opp fra sjøen i utmarken og var bygd i 1885. Husa, Holme, Vika, Tjong, Berge og Hjartnesvågen soknet til dette skolehuset. Tjong lå cirka i midten av kretsen og derfor ble nok skolen bygd der.

Bror min og jeg, måtte stadig ut i båten og sørge for matfisk til familien. Mor ble

tidlig enke og fikk hjelp av morfar. Han stelte helst med det jordiske på gården. Med slått, poteter, korn og slikt. Vi hadde rikelig med poteter og litt korn. Høy til dyra var det også nok av.

En furie av en treskemaskin hadde vi, den var nesten farlig å komme i nærheten av. Trommelen var stor som ei tønne, med stål-pigger som slo kornet av halmen. Det gjennomgående håndtaket ble sveivet av 2 voksne menn. Til sveivstanga, hørte det med tannhjul med store utvekslinger. Likevel måtte det voksne karer til for å betjene utysket. I skuronna samles alle på garden seg rundt monsteret og tresket. Ungene var oppe på en skukk og tok imot halmen. Dette var en årlig begivenhet som vi ungene så fram til.

Det rant en bekk over jorda vår, og i enden av den sto kvernhuset. Der mol vi kornet om høsten. Da kom de fra Husa, Holme, Tjong og Berge og skulle male kornet sitt, det var skjære underholdningen. Masse folk å prate med og en kjekk årlig begivenhet. På eldhuset vårt hadde vi et tilbygg som var tørkerom, for kornet måtte tørkes veldig godt. Der hadde vi en murt ovn med svær stålplate oppå, som de la kornet utover og så fyrte de innunder. Røyken gikk opp i ei felles pipe i eldhuset, det var flere ildsteder. Så kunne en gå på mølla med kornet og få det malt. Det var kjekt for oss ungene å være med når de voksne malte kornet. Da var vi borttil og forsynte oss med litt havremel. Nam, nam. Av og til fikk vi det i halsen og ville kveles.

Det er for galt at kvernhuset ble revet, det skulle vært tatt vare på og restaurert. Det hadde «kadl» nede og «slåk» oppe. Kvernsteinene var ca. 1 m i diameter. Alt er nå vekke.

Den 1. mai startet badesesongen i bekken på Vestre Vika, da var det takk og farvel til treskoene. Barfotsesongen hadde begynt og

tilværelsen ble lettere på så mange måter. Om høsten fisket vi ørret i den samme bekken, med stang, snøre og angel med makk. Fiskesneller fantes ikke i vår verden. Den største ørreten som jeg kan huske ble dradd på land her, etter mye list og lempe, veide 1,5 kg. For en rugg.

Guttene gikk på den tiden kledd i bukser som rakk nedentom knærne og i strikkegensere. Den første overhallen fikk Lars 8 år gammel, av onkelen sin som hadde kjøpt den for 7 kroner i Espevær, i Baadehuset på Holmen. Stor stas. Sine første trebotn-lærstøvler, arvet Lars etter bestefaren, da var han så gammel at størrelsen passet. Gummistøvler, hva var det? Regntøy fantes ikke. Fiskerne brukte bomulsklær som de satte inn med malerolje, det var regntøyet, også kalt oljeklær.

En gang på vårparten, kom det store mengder med sei og sild inne på fjorden. Seien gikk etter silda som nesten gikk helt oppunder land. Fjorden formelig kokte av havets sølv og beitende storsei.

Jeg måtte utpå og fiske, det var ikke snakk om annet. Skolen fikk vente. 45 skikkelige store seier, havnet om bord i båten på kort tid. Da jeg kom på skolen den dagen, fikk jeg kjeft av lærer Bore, for jeg hadde ikke spurt han på forhånd. Det var siste skoleåret mitt og jeg hadde fylt 13 år. Bore var grei å ha som lærer, men selvfølgelig skulle jeg ha spurt han om lov før jeg dro ut på fiske i skoletida. Han forsto nok situasjonen, men måtte vel kjeft litt så det ikke utartet seg. Før Bore, hadde vi en lærer som hette Stokke, fra Karmøy. Han hadde vi i ca. 1/2 års tid.

På skolen ble vi delt i 2 klasser. Største klassen gikk mandag, onsdag og fredag. Det som ble kalt for minsteklassen, gikk tirsdag, torsdag og halve lørdagen. En avdeling besto av 3 klasser. Neste avdeling besto av 4

klasser, for vi skulle egentlig vært 7-delt. Det var ca. 15 – 16 elever som møttes en vanlig dag på skolen. Selskinnsranselen min, var jeg skikkelig stolt av, den var laget av kobbeskinn.

Gunnhild har plukket fram bygdabokamens Lars har pratet. Hun blar opp. Der er det bilde av skolehuset i fra 1938, med lærer P. Bore i dress og hatt, sammen med alle barna i nordre skolekrets, på ei rekke. De var 20 jenter og 10 gutter til sammen, med smått og stort.

Onkelen min, Henrik Vika, misjonæren som det ble skrevet om i første «Leidarsteidn», var ofte med oss ungene ute og fisket, når han var hjemme om sommeren. Han likte veldig godt å fiske. En gang han og jeg rodde utover langs søre landet, mot Dyrnes, kom vi over en kalv som hadde ramlet utforbi et 30 – 40 meter høyt brott og slått seg i hjel i steinene. Henrik sa han ville prøve å komme seg på land og stikke kalven, slik at han kunne få blodet av han. Det var nå i tilfelle kjøttet fortsatt kunne være brukelig. Han fikk lagt båten inntil, hoppet på land og satte kniven i skroten så blodet fosset. Da grein jeg, fortalte de, for dette syns jeg var fæle greier. Jeg var vel ikke store karen og hadde ikke vært med på slike drastiske gjøremål før. Det var noen på Vespestad som hadde dyr i marka på den tiden. Det var ulendt og bratt, så kalven hadde selvfølgelig kommet for langt utpå og ramlet ut forbi. Kjøttet ble berget.

Senere en gang, jeg var nå blitt noe større, mistet naboen vår, Vesterheim, 2 kviger ved Gissøysundet. Det var dyr som hadde gått i marka, kanskje hadde de blitt skremt av noe og hadde ramlet utforbi en stor skrent. Nesten i sjøkanten, på ei lita skuffe, lå de begge 2. Det var 2 ganske store kviger som hadde slått seg i hjel momentant. De hadde ligget en stund, så kjøttet var ikke spiselig. Ingen hadde funnet de i tide til å

stikke de. Det var et stort økonomisk tap.

Av og til rodde vi til Espevær og handlet. Det var handelsmann på Vika også på den tiden, men det var forskjellige ting som han ikke hadde. Skulle en ha teinetråd, klær og forskjellige husgeråd, da ble det til at en måtte ro til Espevær.

En gang vi guttene rodde til Espevær for å handle, jeg husker det godt, frisket det på med temmelig god nordavind. Vi hadde da unnavind utover, så det gikk unna.

Espevær hadde på den tiden 5 forretninger. Vikafolket handlet vanligvis hos Lauritz Larsen. På krambua var det alltid en egen «svevende» atmosfære, med røykfylt stinn luft. På benken, inn forbi døra, satt det til alle tider noen mannfolk og røykte pipe. Karvablad og finskåret skråtobakk i «skorsteinene», la seg som en tung blågrå dis over disken.

Da vi 2 guttene kom inn på forretningen

og skulle handle, var det en kar i fra Holme som kjente oss igjen. Han tok pipa ut av kjeften mens han så på oss og sa til de andre inne i blårøyken, at de måtte slippe oss fram, så vi fikk handlet og kom oss hjem. Han hadde sett at det frisket på med nordavind. Undertonen og advarselen i stemmen hans når han sa det, glemmer jeg aldri. Vi fikk plass ved disken og handlet ferdig uten noe mer om å men. Vi strøk på dør med en gang og kom oss om bord i båten i full fart. Det var til å legge seg på årene og ro og ro, forsere den ene frådende bølgen etter den andre, til vi omsider kom oss oppunder land og grov oss hjem. Da hadde vi rodd i 1,5 time. Blodslit? Jada, men vi sa aldri neitakk til en tur til Espevær. Skiftende vær var noe vi måtte lære oss til å vurdere selv, og på en lang rotur visste du aldri hva du kom opp i. Motoriserte fartøy, hadde ikke vi i vår husstand i de tider. Vi var glad vi hadde færingen.

På krambua på Espevær

På vårparten etter at sildefisket var ferdig, var det ofte en del fiskere fra Herdla som kom til Bømlo. De var på garnfiske etter sei ute ved Espevær i sine 35-40 fots små kuttere. Flesteparten av de stasjonerte ute på Espevær og av og til lå noen på Vika.

Vi passet på, som oftest en lørdag, når fis- ket hadde vært godt og reiste ut til Espevær og kjøpte sei. Der fikk vi stor gråsei, for 25 øre stykket. Vi kjøpte vanligvis 25-30 store seier og da hadde vi mye god mat. Den ble saltet og tørket. Når det år om annet var sta- sjonert seifiskere i Vikafjorden, rodde vi ungene ut og snakket med karene og ble ofte invitert om bord. Engang minnes jeg de gav meg ei hvetebraðskive som de smurte på og la en haug med sukker oppå. Du hen- delse, jeg syns enda jeg kjenner hvor godt det var. Det var fantastisk hvor godt det smakte. For meg var det skjære luksusen i de dager. Snop var jeg ikke vant med i det hele tatt, den gangen.

En gang på høstparten, det var i oktober, var vi ved sjøen og skulle lage teiner for å klargjøre til hummerfiske. 15. oktober ble fredningstiden opphevet. Jeg var vel ca. 10 år gammel og skulle sammen med bror min prøve å få rasket sammen noe gammelt skrap, så vi kunne få montert et par teiner. Så røk han opp med storkuling fra nordvest. Mens vi sto på naustet og balte med teine- materialene, kom det skjenende en liten blanktjæret, kravellbygd kutter forbi. Den hørte til på andre siden av fjorden og hadde slitt fortøyningene. På sin førerløse seilas havnet den inne ved landingsplassen vår, «lendingå», der hvor kommunebrygga er i dag. Der ble den stående på et skag, oppe på land. Vi fikk varslet folk og båten ble berget. Teinefiske var spennende og vi fikk litt hummer nå og da som vi solgte til handels- mannen vår, Karl Vika. Prisen vi fikk, var 2 kr. pr. kilo. Ja, og i dag er vel hummerprisen

kr. 300,- pr. kilo, en kan si det har forandret seg noe.

Landhandleren på Vika, hadde også post- åpneri og telefon. Vi hadde kort vei til alt dette. Forretningsbygget var på 2 etasjer og rommet både landhandel, bolig og sjøhus. Ute på lageret sto sirupsfatet. Det lå på en krakk og i trelokket var det bort hull med en «navard». I hullet ble det satt ei trepropp. Sirupen var tykk og rant seint ut av tønna om vinteren når det var kaldt. Da måtte han Karl gjøre andre ekspederinger mens siru- pen rann ned i spannet til kunden. Rett som det var glemte handelsmannen seg ut, span- net ble fullt og sirup rann utover gulvet. Huttetu for ei ståe.

Når vi kom fra skolen om sommeren, så var det til å skifte klær og komme seg ut i åkrene på arbeid. Det var ikke snakk om annet. Utkjøring av møkk, var ekstra tungt arbeid og da lånte vi hest hos en kar på Holme. Alt annet arbeid ble utført for hånd.

En onkel på Berge, var mer redd for vel- været til hesten, enn for konas ve og vel. Under et skøyteløp på Bergesvatnet, ble hesten hans skremt og rømte til skogs. Det var vel den eneste gangen den sprang skik- kelig. Hestene i den tiden sto hovedsaklig på stas og kunne aller nådigst brukes til å kjøres ut si eiga møkk. Tru det eller ei, det var statussymboler på den tiden også.

Torvmyrene som vi spadde, lå halvveis nordover til Holme. Torva ble lagt utover og tørket og når tiden var inne ble den båret inn under en stor hidler. Hele vinteren måtte vi gå og hente hjem tørr torv til brendsel. Selv om det var snø, måtte vi vasse oss fram og hente torv. Det var ikke bestandig lett daglig arbeid, det er sikkert.

Det var lite skog på den tiden, den var avbeitet. På utemarken var det bare lyng over alt, ikke et tre. Men på hjemmetunet, oppover ei li, vokste det noe hattl og osp.

Dette hogde vi litt av stundevise og brukte som brensel. Det ble ikke så mye ut av det. Vi kjøpte av og til noe ved i Espevær. Jeg kan huske at vi skulle kjøpe et halvt mål med tørr furuved i Espevær en gang, prisen var 25 kroner. Veden kom sikkert innefra Hardanger og handelsforeningen i Espevær var vedutsalget. En krambodgutt skulle egentlig ha vært med oss og lagt veden i ei målekasse for oss, Denne gangen var han opptatt med noe annet, så det ble til at vi skulle fylle opp en halv kasse selv. Verken bror min eller jeg kunne med dette, så vedskiene ble hevet oppi kassen, hulter til bulter. Det kom en gammel mann forbi, han stoppet og ristet på hodet. Dette er ikke rett, sa han og gikk videre. Veden skulle selvfølgelig ha vært stuvet skikkelig i målekassen og da hadde vi fått med oss hjem det vi hadde betalt for. Men hva visste vi ?

I ungdomstiden var det heller ikke store variasjonene i hverdag og helg. Det ble arrangert en og annen juletreffest på skolehuset på Tjong. På Holme i Hidlestova var det også noen private juletreffester som vi gikk på. Eller så hendte det nå av og til at vi «stråka» etter vegen. Hvis det var fint vær om sommeren, forekom det at det var dans på vegen, men ikke ofte. Da var det gjerne en eller annen som hadde med seg en sveivegramafon til å spille på. Noen ganger fikk det holde med et munns spill som dansemusikk. På dansene møttes alle ungdommene som var hjemme.

Tiden ute til sjøs og som reisereparatør hos Wichmann, har jeg fortalt om i forrige julehefte. Jeg var forresten en tur på hvalfangst i Barentshavet og på «Landanes» som vikar i rutefarten, innimellom periodene på Rubbestadneset.

På ferga Samband, begynte jeg som maskinist i 1966. Vi var 4 mann på skift, 2 skift. Maskinen var en 4 sylindret

Wichmann AC. Nede i maskinrommet på Samband, kunne en i de dager godt gå med hvite hansker på seg, der var det alltid rent. Vi hadde aldri noe trøbbel med denne maskinen, ikke et feilslag. Etter at jeg sluttet på Samband i 1980, hadde jeg forskjellige småjobber.

Jeg ble forespurt av Wichmann motorfabrikk om jeg ville være med på prøvekjøring og oppkjøring av maskinen om bord i forskningsfartøyet O. Sverdrup fra Horten. Fartøyet var et nybygg fra Trondhjem Mekaniske Verksted og tilhørte Forsvarets forskningsinstitutt. Båten var en gave fra USA og det norske forsvaret disponerte den. Forsvaret skulle bruke den på forskjellige tokt langs norskekysten.

Jeg fikk dispensasjon fra Wichmann til å være med noen ekstra måneder etter prøveturen. Vi var på flere turer nordover. En måned lå vi ved Verøy og utførte målinger i Vestfjorden. Vi stasjonerte en måned nord for Berlevåg og foretok forskjellige observasjoner på kryss og tvers i fjordmunningen. Deretter var vi en måned på Andenes. Der skulle det utplasseres en hel del instrumenter ute i havet, et godt stykke utenfor Andenes. Det var antagelig en lyttepost eller noe lignende. Det ble satt 6-8 store blåser på disse instrumentene som sto på botten. Etter noen dager dro vi de opp for avlesninger, antar jeg. En av dagene da vi kom oppunder der blåsene skulle være, var de vekke. Den kraftige strømmen i sjøen, hadde nok blitt fristet over evne av alle remediene vi satte ut, og resolutt sugd med seg rubbel og bit. Alle blåsene var forsvunnet ned i havet. Forskerne om bord hadde vært utsatt for dette før og det ble satt ut søkebøyer. En kjettingstubbe på 15 meter ble rigget til med en masse kroker som ble sveist på hver kjettinglør. I enden ble det sjaklet på en dregg. Kjettingen ble koblet inn på en 1000

m vaier som vi hadde på trommel. Dette slepte vi på bunn, i det området vi trudde instrumentene lå. Rett som vi begynte å hive opp, kom blåsene til syne og vi fikk berget opp instrumentene. Vi fortsatte å hive inn på vaier, men så sa det plutselig stopp. Ikke en meter vaier mer var det råd til å få opp. Den svære vinsjen vår klarte ikke mer. Nå var gode råd dyre. Ekspertene om bord, kom til den konklusjonen at vi måtte ha huket oss fast i en av de russisk lyttekablene som hadde blitt lagt ut langs norskekysten i sin tid. Det var ikke bare vi som lyttet. Fram med sveisearrapparatet og vaieren ble brent av og gikk til bunns. Instrumentene hadde vi berget men vaier og sokneutstyr mistet vi. Da vi kom tilbake til Horten, ble det lagt nytt utstyr. Vi hadde en gang en annen båt med oss nordover. Turen gikk til Tromsø og Bjørnøya. Vi utførte prøveseismikk, for å teste ut nytt utstyr.

Innerst i bunn av Bjørnefjorden, utenfor Sandvik, lå vi ganske lenge en gang. Der la vi ut en svær vaier i en sirkel av 30 m, som det hang instrumenter ned i fra. Vi fikk lagt ut hele sulamitten før det ble mørkt og gikk til lands. Dagen etter gikk vi ut igjen, og klarte å kjøre båten inn i hele greia så alt ble ødelagt. Det var bare til å plukke opp restene. Ferdig med det toktet. Det var ikke alt som det ble netto av nei, heller ikke i forsvarets forskningsarbeid.

De har senere prøvd ut dette prosjektet flere ganger, uten å lykkes med utslag på instrumentene. Hvorfor vet ikke jeg, men sist jeg snakket med skipperen om bord, hadde de endelig lyktes inne i Ryfylkefjorden.

Vi som var sivile om bord, fikk ikke vite noe om prosjektene, annet enn at vi utførte påviste arbeidsoppgaver. På vei nord og sør, gikk vi alltid oppom Håkonsvern, der hadde de militære forskerne sine kontakter. O.

Sverdrup, hadde 6 AC Wichmann framdriftsmotor og var spekket med alle slags instrumenter og laboratorier som vi sivile ikke hadde peiling på hva var. O. Sverdrup 2, er et nyere og større fartøy som senere overtok forskningsarbeidet og da ble gamle Sverdrupen satt inn i fiskerioppsynet på Lofoten. Jeg var 5 turer med på forskning. Deretter var det slutt på all jobbing og pensjonisttilværelsen begynte.

Som pensjonist har jeg i en kort periode vikariert som klokker i kirka, det var som ferieavløser for Sigurd Hovland. Så sant vi har anledning, går Gunnhild og jeg i kirka på søndagene. Det gjorde jeg også som unge. Jeg husker godt at det var kirkedager kanskje en dag i måneden, eller sjeldnere. Da kom folk i robåter fra Holme til Vika og derifra gikk alle sørover. Veien til Langevåg fra Vika er ganske gammel, men fra Vika og nordover er veien av nyere dato. Den tid var det mye mer folk i kirka enn det er i dag, nå når alle kan kjøre med bil nesten fram til kirkedøra.

Nå til dags er det lite folk i kirka. Det er helst når det er konsert, at folk møter opp. Så får vi nå heller være trofaste, vi som har et forhold til presten og kirkebygget.

Gunnhild overtar nå med sine barndomsminner.

Hvor ble det av Martha, Annemor og Jens? Gunnhild stopper opp, etter å ha basket seg fram i snøslapset opp til toppen av det høye bråtet på Grutle. Hun hadde startet hjemmefra kl. 07,30. Dagslyset lar vente på seg, det er snøtykk himmel og kald sno.

Var de allerede gått fra henne? Hun hikstet til av skrekk, da en einer som hadde vært bøyd av den våte snøen, brått spratt opp. Huff, hun er tørr i halsen. Der er de jo, sko-

Gunnhild Vika

levennene hennes, hun roper og vinker. De vinker tilbake og venter.

Jeg vokste opp på Hope som ligger på Grutle og vi hadde bestemor fra Hjartnesvågen med oss i husholdningen. Pappa synes ikke bestemor kunne sitte igjen alene, så han tok henne med seg hjem. Hun bodde hos oss til hun døde, 94 år gammel. Hun var som en mor for oss. Jeg var den eldste. Nummer 5 og 6 var tvillinger, så kom den 7. attpåklatten. Vi var 10 stykker rundt matbordet.

Etter å ha sprunget av oss litt hjemme, måtte jeg og de jamngamle vennene mine, begynne på skolen på Lykling. 7 år gammel var jeg blitt og en ny verden og tilværelse sto for døra. Til skolen var det ikke rare vegen. Det var ikke veg, bare en sti og noen tråkk gjennom utemarka.

Jeg hadde et ganske langt stykke å gå opp bråtet, før jeg kom opp til de andre ungene på garden opp forbi. Derfra gikk vi som oftest i lag til Lykling. Av og til fikk vi gå i lag med de største ungene, da følte vi oss trygge. Stien gikk forbi et tjern, Fuglatjødnå. Her måtte vi klatre opp langs kanten av en skrent, og utforbi gikk det rett ned i det dype vatnet. Isen bar aldri på denne tjønna om vintrene. De voksne advarte oss stadig med hvor dypt og farlig det var langs Fuglatjødnå. Vi småtassene var skikkelig skremte. Fra Sele, måtte vi forsere ei tung brekke. Når de andre skoleungene hadde gått fra meg og jeg ble gående alene, var det mange hard tak. Noen ganger traff jeg på kyr og hester på veg til skolen, og hester var jeg skikkelig redd for. Det hente nok rett som det var at skolejenta gikk alene med skuldene opp til ørene, korslagte armer, hikstene og av og til med en tåre i øyengkroken. Når det var uvær, slapp vi å gå på skolen. Det var akseptert. Vi kunne ikke sitte hele dagen i gjennomvåte klær. Siste skoleåret mitt startet de med vegbygging. I treskoene som pappa hadde laget til meg, tok turen til skolen 1,5 time. Hvis det la ned nysnø om vinteren, kom pappa eller onkel imot oss med sokker som vi tredde utenpå treskoene. Når treskoene ble fulle av snø, var de håpløse å gå med. Ranselen min, var ei brunmalt trekasse med seler, slik som de fleste av oss hadde.

I 1. til 3. klassen hadde vi skoletid fra kl. 09,00 – 15,00. Klokka ble ofte både 16,00 og 17,00 før vi var hjemme. Vi hadde ei lærerinne som hette Urdal, hun var fra Vikaneset i Osterfjord. Hun ble senere gift og fikk etternavnet Sele. Frøken Urdal var veldig snill med oss. Hadde vi ramlet uti noen plass og blitt våte på beina, så tok hun sokkene av oss og tørket de ved ovnen. Vi hadde sokkebytte med oss, for utmarka var

På skuleveg.

nå ikke alltid så tørr.

Vi var 18 unger som begynte på skolen på Lykling det samme året. Det var mange unger i kretsen Våge, Tverrborgvik, Lykling, Grutle og Sele på den tiden. 4. og 5. klassen gikk sammen. Vi var 2 klasser som var sammen de 4 siste årene. Da hadde vi Hermansen som lærer og det gikk fint, han var en flink lærer. Vi var da over 30 elever i hver klasse. De første timene hadde vi som regel bibelsoge med katekisme og kirkesoge. Så hadde vi lesing med landsmål, rekning, natursoge og landkunna. Til disse fagene hadde vi bøker, ja og så hadde vi skjønnskraft en time hver 14. dag.

En og annen gangen hadde vi stil som vi måtte arbeide med hjemme. Det var sjelden vi ble plaget med stilskriving, det ble som oftest ikke rare greiene ut av det.

Vi hadde også diktat på skolen. Rekning likte jeg godt. Det var vanlig praktisk rekning, ikke matematikk. Jeg fulgte godt med i reknetimene, så det gikk godt. Da var det verre med lesingen, jeg likte ikke å lese.

Hjemme måtte vi passe på de minste ung-

ene og være med ute i høying og vinner, og rakte etter hvert som vi vokste til. Vi måtte også være med i potetåkeren og under treskinga. Treskemaskinen vår bar de med seg rundt på garden og dermed ble vi ungene med inne i alle uthusene og tresket. Oppe på skukkene tok vi imot halmen. Det var kjekt arbeid og trivelige dager. Hver søndag samlet alle ungene seg og slo ball og hadde det kjekt i lag. Jeg ser sjelden at de gjør det nå lengre. Nå sitter helst ungene og ser på fjernsyn eller leker seg med en datamaskin.

Vi var 3 gutter og 4 jenter i søskenflokk. Den ene broren min er nå død, ellers lever alle. Ut forbi oss, hadde vi en forretning som vi rodde til og handlet. Det var kjekt når vi fikk låne båten og ro på handle- tur for mamma. De hadde krambuene inne i ei lita stue og på loftet var det fullt av nøter, garn og alle slags fiskeredskaper. Der var også brødkassene. Under krigen, var det ikke stort annet enn brød og sirup det var råd til å få kjøpt. Lars sier at hygien på krambuene den gang, ikke hadde blitt

Gunnhild i slåttan med kipa på ryggen.

godtatt i dag. Vi kjøpte 2 melsekker som vinterforsyning, slik at vi kunne bake brød. Det var både grovt og fint hvetemel i 50 kilos sekker. I oppveksten var det mange munnar som skulle mettes. Om høsten brukte vi havremel. Det var grovt og vi ungene likte det dårlig. Om kveldene fikk vi grøt. Daglig måtte vi nøye oss med fisk til middag. Som julemiddag hadde vi ofte saltsprenget torsk og fiskekaker.

Når vi leverte sauer til Etne, kjøpte vi som oftest gris der samtidig. Grisen hadde vi til den ble et halvt år og så ble den slaktet oppunder jul. Ei tante av oss strikket sokker som vi fikk i julegave, eller så var det ikke så rart med gavene. Denne tanten hadde ikke unger selv, så hun strikket bestandig på noe til oss. Vi ville glede mor med noe riktig fint i julegave fra oss ungene, ett år. Gaven hadde vi sett ut i krambua, lenge før jul. 2 av søskenene mine ble de heldige utsendte som skulle få gleden av å handle inn den fargerike gaven. Plagget, var et spraglete bommulstørkle med fargerikt rosemonster. Dette fortjente hun, det var sikkert. Julehandelen foregikk på butikken på Lykling. Det ble handlet inn litt forskjellig husgeråd, det ble litt i en papirpose. Hver fiskekrok og knapp som skulle anskaffes, fordret full konsentrasjon av kjøperne. Både pris og kvalitet var avtalt før de gikk hjemmefra. De 2 utsendte, sørget også denne gangen for at alt ble gjort som forventet. Så ble julegaven beundret og kjøpt. Litt drøs med de andre julekundene ble det også, før de begav seg på hjemvegen. Da de kom hjem, forsnakket de seg. De fortalte mamma om handleturen som vanlig. «Da vi hadde kommet halvveis hjem, kom vi på at vi hadde glemt igjen tørkleet ditt på butikken.» Dette ble jo en skikkelig skuffelse for oss alle, for nå hadde de både fortalt hvorfor de kom så seint hjem og hva mor skulle få i

gave til jul. Det var flaut.

Vi var glade når vi fikk en liten ting, det ble ofte noe hjemmelaget. Litt fikk vi bestandig av mamma til jul, husker jeg. Det kunne være en kopp eller et krus, alt var kjekt å få. Julebrød laget vi alltid, de var så gode syns jeg. Etter som vi var så mange, måtte vi lage julebrød både 2 og 3 ganger. Ellers så kjøpte vi inn litt appelsiner og epler til jul. Kremmerhus med drops fikk vi også.

Det hente noen ganger når vi gikk på skolen, at vi fikk noen ører til å kjøpe drops for, så vi hadde på skolevegen. Vi fikk ganske mye søte drops og kandissukker for 2 til 5 øre i de dager. Kandis og lakris ble kokt sammen og var medisinen vår når vi ble forkjølet. Det var god medisin. All annen medisin var forferdelig på smak.

Det var mye spinning og spøting rundt i husene. Koner og ungjenter holdt på med dette etter at de andre gjøremålene var ferdig for dagen. Vi strikket lubber og votter, for slikt var ikke vanlig å få kjøpt. Det er rart hvordan tiden har forandret seg. Ei kone fra Hestaneset, sydde finkjoler til oss. Mamma sydde også til oss, men når det skulle syes noen finere ting, fikk hun hjelp. Kjøletøy var det av og til mulig å få kjøpt.

Mobbing på grunn av at noen hadde finere klær enn andre, forekom ikke. Alle var stort sett likt kledd. Om vinteren gikk vi i strikkejumper, kjole av bommulstøy, strikkestrømper og sokker i treskoene, strikkevotter på nevene og strikkehue på hodet. Klærne gikk i arv. Etter som jeg var eldst, fikk jeg en vinter helt ny beige- / brunfarget ull vinterkåpe. Den var foret og rakk nedenfor knærne. Det var nok ikke alle som var så heldige.

På Espevær hadde vi ei tante som vi fikk besøk av noen ganger. Det ble lite reising med oss i oppveksten min. Jeg var ganske stor før jeg var med mamma til byen første

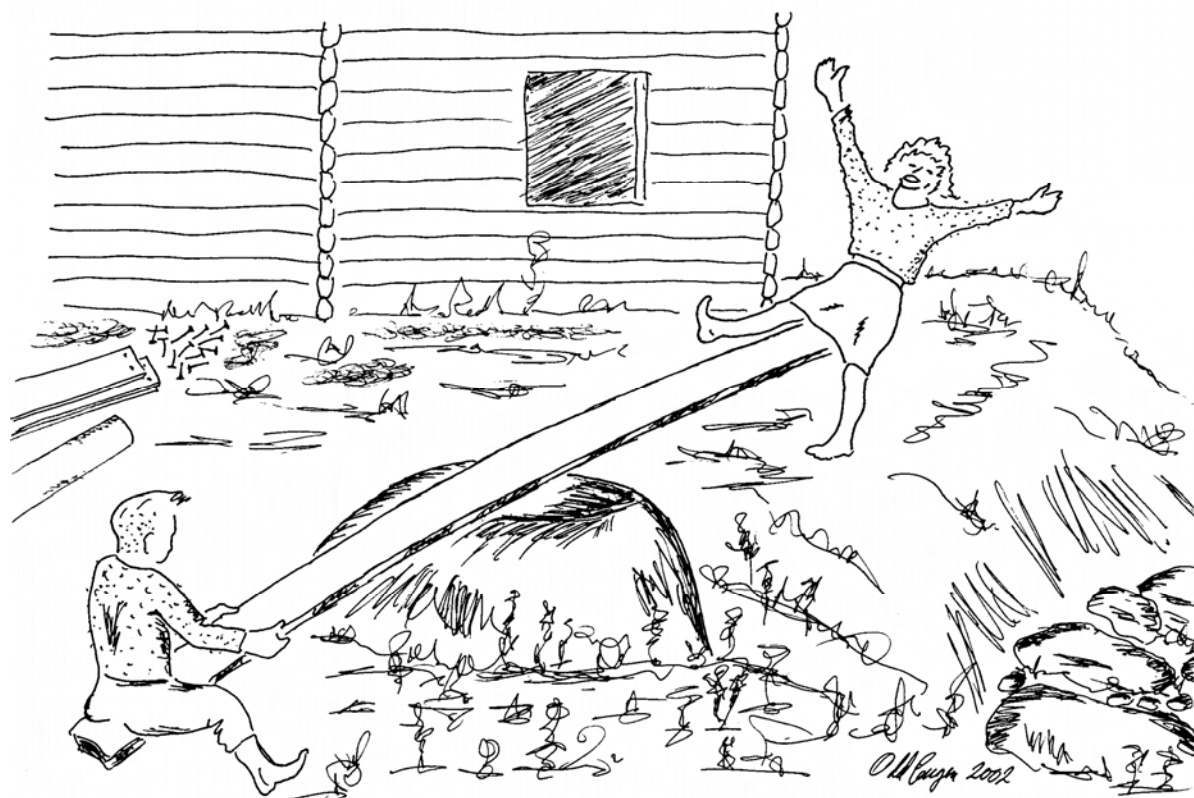
gangen. Da rodde pappa oss ut, for rutebåten «Karmsund» kunne ikke komme inn fjorden. 13 år gammel på dagstur til Haugesund, og så med dampbåt. Det var en opplevelse. Om bord var det salong med skaytrukket benker og faste bord. Når båten stampet litt over Sletta, vandret askebegerne på bordene fram og tilbake, fram og tilbake. Haraldsgata og Strandgata med et utall av forretninger og kafeer. Landmannstorget med torghandel, det rosa rådhuset som ruvet over Rådhusplassen, for en verden. Inntrykkene vandret med askebegerne, hit og dit, på vei hjem over Sletta.

Jeg som var størst, fikk ikke så mange byturer, men det ble litt bedre for de yngre søskenene mine når de vokste til.

Om sommerene badet vi i sjøen hver gang vi hadde hjulpet til med høyet, mens de voksne kvilte middag. Det var mye varmere sommre den gang enn det er nå.

Tannlege gikk vi ikke til, for det var luksus. Det var doktor på Kanalen, Meidel hette han og han var flink.

Jeg brakk armen da jeg var 6 år gammel. Vi bygde nytt hus, og i mellomtiden bodde vi i et gammelt hus nede på bakken under fjellet. Vi så verken himmel eller hav, sa mamma, hun ville opp til «overflaten». Noe av gamlehuset ble revet, for de måtte bruke en del av de gamle materialene. Jeg og et søskenbarn tok en plank og la over en høg stein og laget oss reile. Jeg ble ganske fort redd og vi ble enige om å slutte av den vinglete reilingen. Da søskenbarnet mitt skulle gå av, havnet jeg 2 meter opp i lufta, tok overbalanse og ramlet ned på en stein og knuste venstre albuen. Pappa bar meg til Sørenes, derfra reiste vi til Kanalen med ei skøyte. For hvert steg pappa gikk med meg, gjorde det fryktelig vondt. Doktor Meidel gav meg helbedøvelse, da vi kom fram til kontoret hans.

Gunnhild dett av reila

Pappa fortalte at det siste jeg sa før bedøvelsen virket, var at det luktet så stygt. Da jeg våknet var hele armen gipset og stelt. Etter 6 uker skulle jeg tilbake og ta av gipsen. Da var armen blitt helt stiv.

Beinene var grodd rett og alt var bra, men det var ikke godt å få bevegelse i armen igjen. En holdt i føttene mine og en i armen, når de skulle trene armen opp igjen. Det varte i 14 dager og jeg skreik. Det gjorde noe så skrekkelig vondt. I den tiden bodde jeg hos noen kjenninger på Steinsvåg. Mamma rodde med båt over Grutlevatnet når hun besøkte meg. Jeg var litt redd for leger, men Meidel var snill husker jeg, selv om det gjorde vondt i albuen lenge, lenge. Hver gang jeg var hos han, fikk jeg et stykke av ei sjokoladeplate. Hvilken lykkerus og nytelse i all elendigheten. Han hadde ei lita jente selv og tenkte vel på hvordan det hadde vært hvis det var hun som hadde vært i mitt sted. Siste dagen jeg var hos han, kom datteren hans med ei lita dokke som hun gav meg. Dokka hadde fin kjole, hår av celloloid, svarte sko og malte lubber. Jeg hadde ikke så mange dokker fra før, så dette syns jeg var storartet.

Etter alle de mange og lange smertefulle ukene, kom så pappa og hentet oss.

Så glad jeg var da vi omsider seig inn fjorden og jeg så hjem. Jeg satt i bakskuten på båten, med den lille nye dokka mi i fangnet og var endelig ferdig hos doktoren.

Bestemor satt ofte og gnidde armen min senere, hun hadde god tid til slikt. Etter den tid har jeg ikke hatt problem med armen, men jeg kan ikke bøye den like mye som den andre.

Dette var mens de bygde hus hjemme. Det er det første huset på høyre side, når du kommer ned den store brekka fra Husa. Noen av materialene fra gamlehuset ble brukt til nyhuset, blant annet til gulv oppe. Det var så gode brede gulvbord i gamlehu-

set. Resten ble revet.

Vi hadde noe skog langs vegen, som pappa hogde og fikk skåret opp til plank på saga i Åreid. Det var kjekt å være med pappa inne på Kleivene, når han hogde tømmer. Han førte tømmeret over vatnet. Jeg har mange kjekke minner fra den tiden. Mye av husbyggingen gjorde pappa selv, det var ikke så mye bygningskontroller på den tiden. Vi flyttet når det passet oss. Dette er 74 år siden, det skal noe til huske alt.

Jeg gikk og leste for presten på Finnås prestegård. Den tiden bodde jeg på Grutle 6 uker før jul og 6 uker på nyåret. Til overhøringen på prestegården, gikk jeg til beins fra Grutle. Presten, Robberstad, konfirmerte oss i Lykling kirke. Barndomstiden og ungdomstiden hjemme var over, jeg var for voksen å regne.

Etter hvert som vi ble voksne, måtte vi reise hjemmefra. Det hjalp på å få noen færre munnar å mette, dessuten var det ikke hjemmearbeid til alle. Jeg var oppe på garden noen måneder om sommeren og senere i huspost hos ei tante. Etterpå begynte jeg i fast huspost hos lærer Hermansen. Det har jeg fortalt om i forrige julehefte.

Lars og jeg bodde ei stund i Folderøyhamn, der var jeg med i forening fra første dag. Da gikk vi rundt omkring på alle husene der inne. Etter at vi flyttet til Langevåg har jeg ikke vært med i noe foreningsliv. Marit, eldste datter vår, begynte på skolen det første året vi kom hit. Vi flyttet i juli og hun begynte på skolen i august. Stakkars henne, sa ei dame om Marit, hun kjenner nå ingen her. Ja, ja, sa ei annen dame, ungene blir nå snart kjente. Det ble hun også.

Vi hadde stor potetåker, der det er plen i dag. Jeg bakte mye potetkaker. Lars var i fast arbeid hele tiden, så vi hadde vårt innkomme og har ikke lidd noen nød.

Huset vårt kom seg på ca. 45.000,- kroner i de dager, ferdig bordkledd. Det sto med svart tjæreapp utenpå tømra i 2 år, før vi kunne bordkle. Da hadde tømra satt seg.

Bestemor på Vika, mor til Lars, ble så redd når det regnet hos oss, for da brakte det fryktelig mot pappen på ytterveggen. I gulvet hadde vi steinullisolasjon, ellers så var det bare papp i veggene. Når det står på sydøstlig vind, merker vi godt trekk i huset og da fyrer vi med ved. Elektriske panelovner duger ikke da. Isolasjonsmaterialene på den tiden vi bygde, var ikke gode å få tak i, og dårlig isoleringsevne hadde de også.

Jeg begynte å handel hos gamle Olav Barane og deretter på nybutikken til sønnen.

Det har vært lettere å gå inn til Olav, enn ned til Kåso. Bakken opp fra Tønnes var så tung når en skulle bære alt i nevene. Melk kjøpte jeg hos Barafolket, en liter pr.dag. Det var fast morgentur å hente melk.

Lars kan du ikke gå på kjøkkenet å skru på komfyren, jeg har satt på kjelen med vatn og kaffe, så det er bare til å slå på bryteren. Nå må vi snart ha kaffe.

Det har vært fantastisk å høre på Gunnhild og Lars når de forteller. De har en imponerende husk og erindrer utrolige detaljerte hendinger og har nøyaktige tidfestinger. Jeg er mektig imponert. Denne generasjonen vokste opp uten aviser, radio, TV eller datamaskiner, men de lærte seg fortellerkunsten.

Når veiken i parafinlampa ble skrudd ned om kveldene og håndarbeid som krevde lite lys ble tatt fram, var det tid for å fortelle historier. Det ble formidlet erfaringer, samtaler kom i gang, erindringsevnene ble trent opp. Folk hadde tid og omsorg for hverandre, de snakket sammen.

KAROLINE VORLAND

ERINDRINGER FRA MÅLØY I SOGN OG FJORDANE

1. APRIL 2002

Av Odd Engen

Karoline kom til Bømlo i 1965, i julen.

Edvin og Karoline bygde først hus i Måløy, hvor de bodde i 6 år. De fant etter hvert ut at de skulle flytte på seg. Edvin reiste ute på den tiden. Det hadde nå vært kjekt for Edvin hvis han kunne få vært hjemme på Bømlo i friperiodene. Så ble det til at de solgte huset og flyttet sørover.

Første gangen hun traff Edvin var i Bergen. Det var 17. mai i 1953, hun passet på en unge, sammen med tanten til denne ungen. Ungen var begynt å blitt litt urolig, de sto og så på Noregs Ungdomslags dansering. Det var på hjørnet ved Sund. Danserne hadde opptreden på Ole Bulls plass, de hadde lysegrønne skjørt og hvite forkle, mens andre hadde fine gulfarget skjørt med blomstrede liv og små hetter på hodet. Det plapret ganske mye, det måtte være tresko de danset i. Det var asfalt der de danset ved siden av brosteinen, klangen som ble mot asfalten var ganske spesiell. Karoline og den andre sto på fremkanten av fortauet. Ungen sto i vogna og ropte «opa ia, opa ia» og Karoline ble redd for at han snart skulle begynne å skrike skikkelig høyt. Det hadde ikke vært særlig kjekt blant alt folket. Begge barnepasserne hadde bunad på seg og de hadde ikke særlig lyst til å ha en sprelsk unge oppover de hvite armene. Men på slutten så måtte vi gi oss. Det hun var mest redd for var om ungen kunne våre våt. Det var ikke så mye bleier med plastikk og papir i de dager. I det hun tok han opp av vogna, tok han et godt tak om halsen på Karoline

og la hodet ned på skuldra hennes, han var trøtt. Hun måtte prøve å få han til ikke å sove og var samtidig redd for nålene i bunaden som han kunne stikke seg på. Plutselig sier ungen: «mannen ø hånda mi». Han var ca. 2 år, men snakket bra. Det var en mann som rørte på hånden hans, som hang bakpå skuldra til Karoline, og det likte han ikke. Da reiste gutten seg opp og så på 2 stykker som sto bak. Den ene karen spurte hvilket lag det var som danset, de sto også og så på dansen. Vi fortalte at det var Noregs Ungdomslag sin dansegruppe. Det var en danser i danseringen som hadde lik bunad som Karoline og den andre jenta. Det var ei fra Nordfjordeid . Vi hadde Nordfjord-drakt. Den har svart eller grønt liv, brodert svart forkle og svart foldeskjørt. Etter ei stund kom det 4 mann av eldre garde og snakket til de 2 karene på engelsk. De fikk beskjed at det var Stand By og de skulle gå kl 17,00. Da skjønnte vi at de 2 var sjøfolk. Vi spurte om det var så at de skulle om bord i en båt og om hvor de skulle hen. Russland var reisemålet, de gikk i trelastfart. Så snart det var slutt på dansen, gikk karene en vei og kvinnfolkene andre veien. Det ble ikke noe annet snakk.

Karoline jobbet på hotellet i Måløy om høsten. Det var ei stor hvit bygning som lå ned til kaien, hun hadde bare en kilometer å gå nordover. En dag kom det inn en båt med kraftig slagside. Han hadde en bergingsbåt med seg, samt redningsskøyta.

Bilde av Karoline Vorland i bunad og songarlue.

Båten lå sånn at en så kjølen nesten i havflaten. Den fløt på trelasten og de bukserte den opp, borte i Moldøyen. Det er ei lita øy på havna i Måløy. Der fikk de fortøyd båten og startet raskt opp med å lastet dekkslasten inn på kaien. Det var «props» trelast de hadde, både under og oppå dekk og den måtte lastes om igjen. Props er et rundt trevirke av forskjellige tresalg, mye anvendt til forstøtning i kullgruver. Stokkene var fra 3 til 9 fot lange. Dette var en torsdag. Lørdag skulle Karoline jobbe på hotellet og da skulle dette mannskapet på land og ha middag. Stuertten hadde problemer med å koke om bord, for båten lå så skjevt. De hadde etter hvert begynt å fått rettet opp båten noe, den lokale lossegjengen var på plass og hjalp til. Noe ble losset på sjøen og tatt opp igjen av lossene etterpå. Ja, du vet hvis en «mistet» noen stokker mellom rekka og kaien, så var nå det hendige uhell. Det var mange som hadde god brensel utover vint-

ren. Mannskapet kom til hotellet og skulle spise middag på ettermiddagen . Det var ikke ofte vi hørte noen sang «Vår gud han er så fast en borg» på hotellet, det var bordverset deres. Deretter holdt kapteinen en tale, vi sto ute i anretningen og ventet på at vi skulle få servere maten. Han pratet en stund, det var en eldre mann. Hele besetningen var på 2 damer og 18 menn. Vi hadde dekket et vinkelbord til dem. Sjefene satt på midten og så satt maskinfolket på ei side og dekksfolket på andre siden.

Da de var ferdig med å spise, var det noen av de som spurte om det skulle være noe dans i turnhallen. De blinde, ettertraktede sangartistene, Stordal og Engerdal skulle ha framvisning om kvelden og så hadde de lovt å spille til dans etterpå. En av mannskapet spurte om Karoline hadde vært i Bergen 17. mai, det var han som hadde stått ved siden av Edvin. Så ble det artistopptreden og deretter dans. Folk strømmet til. Det kunne være 500 mann og 30 jenter inn forbi dørene når det var fullt i turnhallen. Det var lov å slippe inn 350. Han som sto og tok imot billettene, la de ut og solgte de en gang til. Det skulle betales Tonoavgift i forhold til besøksantallet. På noen arrangement hadde de også utlodning, som oftest på ett eller to spekelår. Dette viste de fram, og så gikk en rundt og solgte på lodd. Han som ordnet med salget, klistret loddene i bunn på bøtta. Smart gjort. Det gikk lang tid før det var noen som vant. Vanligvis så gikk det nå ut et lår og vi som gikk rundt og solgte lodd hadde vinnernummeret på armen, så folk kunne se hvem som hadde vunnet. Det var også noen trøstepremier på lodd nr 0. Hvis en var heldig, kunne en vinne en negleklipper eller forskjellige slike småting. Måløy Songlag, var laget til Karoline, der var hun medlem i 20 år. De sang på kirkekonsserter og sangerstevner rundt om og Karoline var

med alle veier der det skjedde noe.

Når det gjelder utlodningen til Sogelaget på Bømlo, så hadde Karoline lært dette i lang praksis i Måløy Songlag. Det var forskjellige varianter hun hadde tilegnet seg opp gjennom årene. Så fikk hun nå lov å ha den jobben i Sogelaget. Det var ikke lite bare det far.

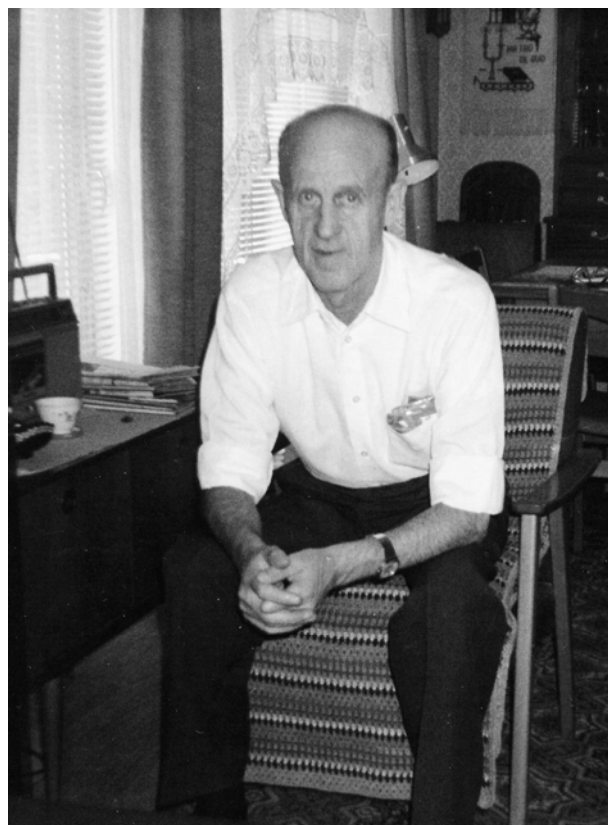
Ute i garderoben hadde Karoline og de andre lagsmedlemmene tatt inngangspenger og sett til at alle mannfolkene tok av seg trebunn-lærstøvlene. Det var i de dager at en danset «fast». Det kom mange fiskere på festen. Båtene lå tette i Måløy på den tiden, både for lossing og lasting. Det kunne være opp til 500 båter, med smått og stort. Måløy var en svært viktig og godt besøkt fiskerikommune. Trebunnstøvlene hadde mangeartede eiere ute i garderoben. Noen hadde plassert støvlene fint inntil veggen, så det var råd til å finne de igjen når dansen var over. Noen hadde med seg skobytte. Andre støvler havnet i hytt og dynevær. Hvem brydde seg om morgendagen? Det var også Bømlo-båter på havna, som hadde mannskapet sitt på dansen. Hvordan de støvlene sto i garderoben, spør du ? Tja. På turnhallen var Edvin blant gjengen som kom fra trelastbåten.

Utpå kvelden kom formannen i laget og ropte på kassereren, nå var det på tide å telle opp de innkomne pengene av inngangsbillettene og loddsalget. Pengene skulle i de dager kjøres ut til lensmannskontoret. Det ble ordnet med et beløp som forholdt seg til solgte 350 billetter. Dette var også Karoline med på å organisere. Skrinet ble levert på lensmannskontoret og deretter bar det rett hjem, hver til seg. På søndagene når de var ferdig med jobben på hotellet, var det tradisjon å gå på kaien og se på båtene når de gikk. Hurtigruta og Sunnfjord, bergensbåtene og Nordfjordbåten som skulle til Bergen. En måtte se hvem som reiste. Det var viktig.

Karoline kom sammen med 3 andre av betjeningen på hotellet, de hadde vært sammen på turnhallen. Om noen av de andre jentene hadde lag med noen etter dansen, viste ikke Karoline, men hun gikk alene hjem. Den ene av jentene var voldsom til å prate, spurte og grov om alt. Trelastbåten var nå rettet opp og jentene spurte om de våget å gå om natta når det var flo. I den sterke strømmen som måtte forseres på flo sjø, det var noen grunner som mange båter hadde gått på. Så ble det spørsmål om hvordan det skulle gå med de på overfarten, Jorunn hette hun som spurte. Mannskapet svarte at de skulle nå endelig sende julekort, hvis de nå bare fikk vite hva vi hette og adressen. Karoline forlangte 2 julekort, hun var litt åpen i kjeften. Svar fikk hun. Den som fikk julekort så snart båten var kommet over til England, det var Karoline. Da skulle båten gå og laste kull i Hull. Så kom det enda et kort til. Det var ikke annet å gjøre enn å takke for kortene. Da begynte skrivingen.

Det gikk noen år før Karoline og Edvin giftet seg. Fra 1952 til 1959. De traff hverandre ofte i løpet av de årene. Karoline måtte rett som det var til Bergen og skifte briller, Florø var ikke alternativ. Det ble til at de traff hverandre ofte i Bergen.

Før jul, var Edvin vanligvis ferdig med sesongen, da gikk båtene i opplag. Russlandstransporten sluttet av i oktober / november, når det ble så mye is at de ikke kom til havn i Russland. Det ble mest trelastfart / Nordsjøfart med Edvin, men selvfølgelig annen fart innimellom. Han var på langfart med en båt i Knutsen rederi, da var han borte i 2 år. Det gikk som oftest 2 år før en fikk fri hjemreise. Han var på flere slike turer både før og etter at de giftet seg. Edvin var ute i 2 år i slengen på hver båt. Da han kom hjem fra langfart med « Stafjord»,

Edvin Vorland

hadde han kappet 2 fingertupper under losing i Syd Amerika, det var i 1958. Deretter reiste han ut med «Marta Bakke», han var 1.matros. Etter hvert syns han det var dumt reise på langfart og begynte i Nordsjøfarten, da fikk han være mer hjemme. Han var også med Helmer Barane på sildefiske noen år. Edvin hadde sjølivet kjært og han viste hva han gikk til.

I oppveksten på Måløy, var de 5 søsken og Karoline var nr. 2 av de som levde opp. Den eldste døde da han var 2-3 år, så til å begynne med var de 6. De var 3 jenter og 2 gutter. Hun vokste opp i en fiskerfamilie med stor jord, og alle måtte være med å arbeide. De hadde 5 melkekyr, 3 ungbeist, 8 vinterfødde sauer og høns. De fikk lee på seg når de gikk i fjøset. En dreng var med og hjalp til. Da Karoline fylte 10 år, sluttet de med hushjelp. Da var søsteren hennes 12 år og et søskenbarn, Oddrun, kom hjem til de etter skoletid og passet på de minste

ungene. Skram folkeskole lå noen steinkast sør for huset deres. Banken og pensjonatet lå også i nærheten.

Da krigen brøt ut, var Karoline 12 år. Frem til den tid hadde de både hushjelp, dreng og barnepike. Den ene barnepiken deres er nå 84 år. De voksne var da ute i arbeid. Søsteren til Oddrun, var også barnepike av og til. Gården hadde potetåker, en stund også korn, men det spiste fuglene opp. Det var ikke skog. Lyng og brake var det rikelig av. Naboen hadde et plantefelt oppe i haugene, det var det eneste som kunne kalles skog. Doktor Strand hadde riktignok et plantefelt med furu, på sin eiendom ut mot Hallneset. Han kjøpte det som de kalte for Stranda. Det var den jorda som var ytterst ute. Etter krigen ble det plantet både furu og gran.

Karoline sin far, drev sin egen båt med håfiske, det meste av året. Dette fisket var rundt Haltenbanken og Shetland. De var hjemom når de egnet opp igjen. Pauser var det også på grunn av sesongfisket etter hå. De hadde det godt. Faren kjøpte med kjole-tøy fra Shetland. Han var flink til å jobbe når han var hjemme, han var alltid hjemme under slåtten. Da var det sikkert ikke sesong for håleveranse. De var 6 stykker om bord. De lastet 25 tonn hå fra Shetland. Båten het «Havdrott» og hadde motor. Den båten hadde faren lenge. Motoren hadde han tatt ut av farfarens båt. Bestefaren hadde først ei seilskute som han etter en tid monterte en motor i, akter, uten rorhus. Så kom det en større motor i og rorhus ble bygd, den het «Aron». Faren hadde forskjellig båter i begynnelsen. Han overtok «Aron» etter far sin, kjøpte en annen og drev aktivt fiske. «Havdrott» hadde faren til han døde, 63 år gammel. Moren leide båten ut en periode til andre fiskere, men solgte deretter båten. Den havnet sønnafor og de drev rekefiske til

havs med den. Det ble brann om bord og deretter ble den kondemnert.

Den eldste av brødrene til Karoline overtok gården. Kommunen begynte å ekspandere og eiendommen deres ble snart oppdelt i gater og utsolgt til tomter. Løa lå imellom Gate 4 og Tverrgata. Det ble ikke så mye jord igjen etter hvert. Gate 3 gikk bortover og så gikk Tverrgata oppover på deres og naboens jord og litt innpå 3. mannsjorda opp i lia. Der kom Gate 4. Nå er det bare Gate 7. Den spaserte Karoline i sist hun var hjemme. Løa er revet ganske nylig, men bolighuset står fortsatt. Svigerinnen til Karoline bor der. Huset står nedenfor Gate 3, mot Gate 2 og Tverrgata som går opp og rundt deres hage og videre oppover. De bodde akkurat i rundkjøringen. Sjøhuset og strandlinja er solgt. Det ble ikke bruk for det etter hvert.

De hadde innlagt vann i fjøset og drikkekar til kyrne. Fjøset lå et godt stykke oppe i åsryggen. Under krigen hadde de bare 4 melkekyr og stor stut. Da tyskerne kom og skulle kontrollere om de hadde noe ulovlig ble det liv. Oksen var stor. 2 år og hornene sto rett ut. Mellomrommet mellom hornene rakk fra albuen til lillefingeren til Karoline i gamle dager. Oksen var både snill og godslig, men han var så forsteikanes tossen, når han skulle raute. Han fikk ikke til å raute, han bare brølte. Du kunne tru det gjaldt livet. Sånn var han siden han var bitte liten, vi alte han opp selv. Spesielt hvis det kom fremmende folk, var han på vakt med en gang. Den tyske kontrolløren kom. Alle kyrne hadde horn med blanke kuler på toppen. Tyskeren åpnet døra og kom først inn i smalehuset, kufjøset lå lenger inne. Da begynte stuten å buldre, det var som om han skulle ta knekken på løa og alt rundt seg. Oksen var festet til en planke på utsiden av veggen, med en svær bolt igjennom, skrudd

på utsiden. Det var dobbel kjetting derifra, men enkel rundt halsen. Han brølte så du kunne høre det ned på Gate 1, da lukket tyskeren igjen døra, for han var blitt livredd. Det ble ikke noe inspeksjon inn forbi døra og ingen kontroll på hvor mange dyr det var i fjøset. Faren ropte til Karoline og sa at hun fikk komme inn å roe ned han Rasmus, for det var sånn felende leven. Alle dyra hadde navn. Da sa tyskeren: Och kleine Mädehen, haben sie nicht angst? Karoline hadde en kjepp som hun slo i veggen med når det var kjentfolk og ropte deretter, rolig, og så var det stilt. Da sto tyskeren og faren ut forbi og snakket tysk, Karoline forsto det meste. Faren fortalte at det var Karoline som ga stuten Rasmus mat, og Karoline var spinkel på den tiden og liten av vekst. Tyskeren var både mektig imponert og interessert i hvordan hun taklet dette, og fikk vite at det var hun som gav alle dyra mat, så enkelt var det. Han skulle også ha vært inne på låven og sett hvor mye høy de hadde, for de skulle levere høy til de tyske hestene, men stakkarer var så redd at han torde ikke å gå inn igjen. En gang var det en hirdkar som var med tyskerne og skulle kontrollere. Da sa faren at denne oksene skal få stå og brøle så lenge krigen varer. Hirde skulle inn på låven, men faren sa at døra var låst på innsiden. Så da måtte han stå på låvebrua og se innover, men fikk ikke noe særlig oversikt inn under gulvet. Faren sa at han skulle få være med inn i fjøset og opp trappa, men Rasmus sto og brølte og hirden våget seg ikke inn, han måtte gå med uforrettet sak. Det var også Karoline som måtte være med når Rasmus skulle gjøre jobben sin med kyrne. Men da måtte de være 2, en til å holde oksene i siden, mens Karoline gikk inn i båsen og løste kjettingen.

Den nederste delen av jorda deres brukte tyskerne til skyteøvninger, etter at slåtten var

ferdig. Om vinteren brukte de samme område til skitrening. Ingen på garden fikk lov å gå der, utenom slåttetiden. Tyskerne hadde sperringer ute og vakthold.

Det var tvangslevering av melk til meieriet, men for til de tyske hestene ble ikke hentet hos Midtgård. Det de helst skulle kontrollere, var om noen hadde mere dyr enn det en hadde lov til. Lørdag kveld og søndag morgen melket de, men den melken fikk de ikke levere på mandag, så da separerte de. Det var mange som kom på besøk med ei flaske i hver sidelomme, det utgjorde en liter melk. Skulle du kjøpe noe, så måtte du ha rasjoneringskort. Vanligvis så kinnete de en gang for uken med ei svær trekinne, smøret måtte leveres inn til tyskerne. Men vi hadde ei diger leirkrukke, blå og grå, den laget bestefar til en «kadl» og lokk på, og sveiv fikk han laget på ei smie nede med sjøen. Med den kinnete de smør til eget bruk. Hvis det var lite oppe i krukka, pisket de for hånd. Da brukte de en svær visp og rørte til fløten sprakk, så ble det smør. De nærmeste rundt om fikk også ei skje smør av og til. Naboen hadde geiter, som de melket, de laget geitesmør uten at tyskerne hadde noen aning. Naboen hadde bare 3-4 kyr, ikke sauer, bare geiter. Det var kyrne tyskerne var mest interessert i. Om våren når geitene kjeet, var det populært å leite etter kje i fjellet. Ei jente på nabogården, som var noen år eldre, og Karoline gikk ofte sammen på kjesanking. Geitene fikk vanligvis 2 kje, det ene fulgte moren og det andre ble liggende igjen. En gang hadde ravn eller kråke, tatt øynene ut av et kje, de bar det hjem i en liten sekk, som de kalte for kjesekken.. Fikk en bukkekje, så måtte det flaskes opp. Et lite kje hette Pelle og var kommet løs. Karoline skulle på butikken til onkelen sin og handle. Da sier onkelen: Jeg ser du har hund med deg. Vi hadde ikke hund, men så var det

Pelle som sto ut forbi og kikket inn gjennom vinduet. Du skal få en snørestubb til å ha rund halsen på han, så du får det hjem, sa onkelen. Han hadde forretning, det hette ikke krambu, det var kolonial i det ene huset og slakteforretning i det andre. Utenfor den ene husnåven hadde de parafintank, med håndpumpe. De solgte parafin til å ha på kokemaskiner og lignende. På Midtgård hadde de både elektrisk lys, komfyr og kokemaskin. Kokemaskinen var en rund beholder med skruveiker inni som gikk ned i oljen. Oppe var det rist og her tente en på veiken. Kjelen kokte oppå rista.

Kokemaskinen bråkte ikke sånn som primusen. Det var ei firkantet celuloidluke i siden, så du kunne si hvor høy flammeluen var. De brukte den når strømmen var borte, sammen med en tilhengerovn i hvit emalje. Det var en kunst å fyre opp i disse ovnene. Enten så sluknet de, eller så ble de så varme at alt fosskokte. Kokemaskinene var greie å bruke om sommeren når det var varmt, da slapp de å fyre opp i ovnene. De hadde 2 maskiner. På Fridtun står det vist en blå kokemaskin. I den ene stuen hadde de kamin og når den ble fylt opp med koks om morgenen, varmet det til middag. I den andre stuen hadde de oljefyring. Det var begynt å bli litt orden på saker og ting. En forretning ute på Seterneset hadde både knappnåler, melkesiler og andre hendige husgeråd. Mye av det hang i taket, bla. treskoene. Da Karoline og Edvin bygde huset på Måløy, hadde de oljefyring i stuen.

Flyalarmene ulte ofte under krigen. Noen av båtene som lå på havna ble bombet rett som det var, av allierte bombefly. 3. juledagsinvasjonen var livlig. Karoline og moren hadde vært i fjøset, det var litt snø og is, så det var ikke så godt å gå. Da de var kommet nesten opp til huset, ble det brått slått på tre svære lyskastere sør i

Forfjorden, en bred fjord. Karoline var kommet til kjellertrappa og moren inn forbi, de hadde med 2 melkespann med melk.

Vakthytta til tyskerne borte på øya, gikk i lufta i et inferno av et ildglimt. En britisk destroyergranat hadde funnet det første målet sitt i grålysningen. Bestefaren sa at de fikk holde seg inne, for nå ble det alvor. Han var gammel kaptein og visste hva som kom til å skje da han så de britiske marinefartøyene, som majestetisk og ildsprutende kom inn fjorden. Mor og jeg fikk beskjed av bestefar om å springe rundt i huset og åpne alle vinduene. Han ville ikke at rutene skulle bli knust av lufttrykket fra granatene som allerede slo ned rundt oss. Mens jeg sto oppe i ene loftsvinduet, fikk ei stor sjøbod på havna en fulltreffer av en granat. Den fløy til havs. Se nå flyter Skårbua på taket nord sundet, skrek jeg ned til de andre.

Der hvor de tyske styrkene hadde forlegningene sine, ble det meste etter hvert bombet sønder og sammen. Vi inntok orkesterplass i vinduet nede i vaskekjelleren. Der hadde vi både bryggerkjele med ovn til kleskoking, vatn og ved. Dette var tilfluktsrommet vårt, her hadde vi alt vi trengte for kortere eller lengre opphold. 27. desember 1941 var vi kommet til, det var krig, det var jul og jeg var 12 år. Vi hadde allerede spist en julemiddag i vaskekjelleren, flere sto for tur. En imponerende slagkraftig flåte av stålskrog

Brann på Seternes.

og kanoner, stevnet inn fjorden. Den besto av 1 krysser, 4 destroyere og 2 troppeskip med 600 kommandosoldater om bord. Alt som var av industribedrifter, sjøboder og oljeanlegg gikk i luften. Det reiv i nesen av krutt og røyk. Snøen smeltet på kaien, etter som bygningene fortærtes av ilden.

Troppefartøyene stevnet til kai med de allierte soldatene, som snart sprang rundt med sine knitrende maskinpistoler, gevær med bajonett, håndgranater og gassmasker i beltene. Kanoner landsatte de også fra båtene. I luften kom det hissige salver fra mitraljøsene på Spitfire, britiske jagerfly. Om bord i de stasjonerte tyske vaktbåtene, prøvde tyskerne å skyte ned flyene, men de traff ikke. Det var snart trefninger alle veier. De britiske hjelmene var pussige å se på, de lignet på små vaskevannsfat. Der gikk ammunisjonslageret til tyskerne i luften, sjokkbølgerne av lufttrykket tok knekken på alt som var av vinduer i området. Det var godt vi hadde åpnet våre, ikke ei rute ble knust hos oss. Fra kjellervinduet så vi litt av kampene som foregikk rundt husene nede ved havna. Soldater ble skutt, granattreffene satte den ene bygningen etter den andre i brann og ruiner. Det gjorde vondt i ørene av alle de skarpe smellene, og av og til dukket vi oss ned. Jeg opplevde raidet fra første skudd. Vi rikket oss ikke fra kjellervinduet mens det hele sto på. Det var så spennende at det

Evakuering av rose malt kiste.

Landgangsfartøy.

gjorde nesten vondt. En tysker hang fast i gjerdet ned forbi oss, skutt. Det ble etter hvert så mye røyk av alle brannene, at det var håpløst å se krigsskipene mere. At det var norske soldater med på raidet, fikk vi vite etterpå. Kaptein Linge ble skutt i døra, på vei inn i Ulversund hotell, da sto bygningen alt i brann.

Raidet startet kl. 09.30 og var slutt kl. 15.00. Da hadde britene tatt med seg alle måløybuene som brått hadde blitt husløse. Kirka og et sjøhus i murstein ble stående, og hos oss var det ikke så mye granatnedslag. Moldøen sto i full brann. Under Måløyraidet, strandhogget på Vågsøy og Måløy, ble det drept over 100 tyskere og 90 ble tatt til fange. 77 nordmenn som fikk ødelagt husene sine av granater og brann, fikk være med tilbake til England. På alliert side falt kaptein Martin Linge og 19 britiske soldater. Aksjonen varte i 5,5 timer.

Martin Linge var norsk skuespiller og offiser. Han var ulønnet kaptein i 1940, i krigen i Norge. Etter at han ble såret, kom han seg over til Storbritannia. Der bygde han opp norske sabotasjestyrker. Han ledet de norske styrkene under raidene både i Svolvær og Måløy. Kompani Linge, Norwegian Independent Company no.1, med 245 norske soldater, opererte som små sabotasjegrupperinger i Norge. Målene var

gruver, skip og industrianlegg. De ble verdenskjente under tungtvannsakksjonene på Rjukan og Tinnsjø i februar 1943 og 1944. Det står en statue av kaptein Linge på Måløy.

Tettstedet og administrasjonssenteret Måløy tilhører Vågsøy kommune og ligger på Vågsøya nord for Nordfjordenes munning. Måløybrua ble åpnet i 1973, da ble det etablert fastlandsforbindelse over Ulvesundet. Måløy har i generasjoner av tid, vært ei viktig fiskerihavn, med senter for eksport av fersk fisk. Her er både mekanisk verksted, meieri, handelssenter og ute på Deknepollen er det videregående skole. I middelalderen var det tingsted her.

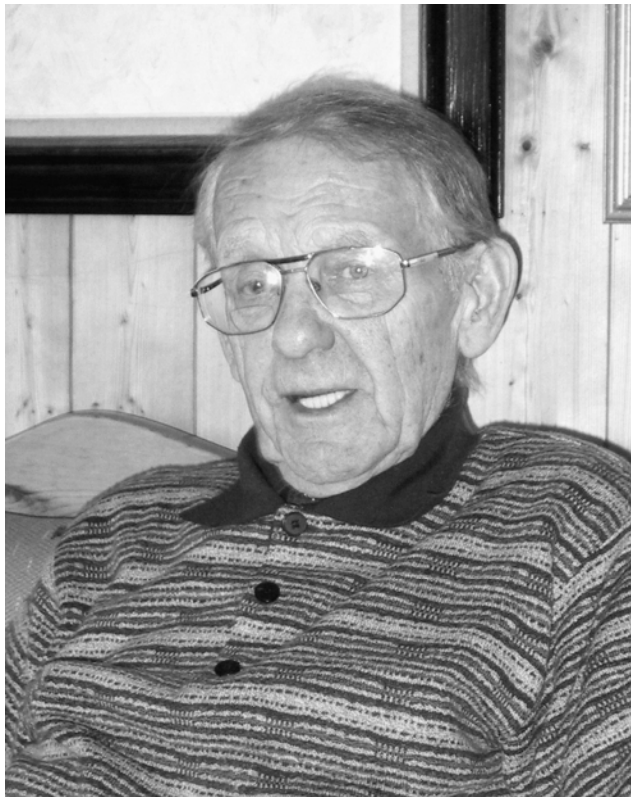
Karoline Midtgård ble født på Måløy i 1930. Etter at hun og Edvin Endresen Vorland flyttet til Bømlo, bygde de hus på østsiden av tunet til svigermoren Emma, i 1971. Edvin døde 10.12.1990. Datter til Karoline og Edvin heter Ellen og er født i 1960. Hun er gift med Eivinn Lodden, og Karoline er bestemor til Knut Even, Lennart og Karoline.

Den 73 år gamle Karoline, er en bestemt dame. Kort og kontant i replikkene sine, har hun alltid vært. Utenomsnakk og viderverdigheter får andre beskjefte seg med. Karoline tar sine avgjørelser der og da, og er velsignet klar i sin tale. Hun sier ærlig og oppriktig hva hun mener. Hvorfor er det ikke flere Karoliner? Ser bømblingene på oss innvandrere som litt rare og lite tilpassningsdyktige? Karoline er seg selv, takk og pris for det. Sist jeg var innom i døra hos henne, satt hun og strikket på ei barnejakke til neste Tur- og Sogelagsbasaren. Hun lurte på om jeg visste når den skal være.

TØNNES, NÅ GJELDER DET LIV ELLER DØD!

Noen minner fra krigsårene og tida før

av Tønnes Samdal.

Tønnes Samdal

Gamle minner dukker atter fram. Mannfolk flest har et hjerte som en tolvåring, og en del av oss lengter stadig tilbake til «gutten». I hvertfall syntes ikke jeg noe om å forlate lekedammen. Her hadde jeg båter, naust, kaier og mye annet som formet fantasien.

Men på konfirmasjonsdagen var det stopp. Fra da av ble yndlingslekeplassen forbudt område. Det hendte at jeg lurte meg opp for å se det forlatte «bruk» – det lå dødt. Det gav klar beskjed om; ingen vei tilbake. Men steinene som barneføtter hadde tråkket ned i grunnen lå der på samme vis – og stier som barneføtter hadde formet - var der ennå.

Konfirmasjonsdagen var som en veis

ende. Et voksent liv skulle begynne.

Mine første famlende skritt i den voksne verden var jobb som kokk for et sildenotlag vinteren 1932. Turen gikk til Heggholmen og Tjelstø i Austevoll. Kristoffer Eidesvik var sjefen for notlaget og eier av båten «Normann», som var en gammel, svart «engelskmann». Båten ble brukt som lossement i fiskeperioden. Etter 8-9 uker var turen slutt. Noen kast ble gjort, men det meste var bom. Oppgjøret om våren var 45 kr. Og selv om jeg fikk 50 øre ekstra som flink kokk, ga det ikke mersmak. Likefullt havnet jeg ombord i «Dabby», ei lita skøyte som Gabriel Vorland hadde. Den ble og brukt som lossement. Nå var det brislingen som skulle tas. Fra denne turen husker jeg best Hardangerfjorden en fin sommerdag omkranset av mektige snødekte fjell – uforglemmelig.

Men etter disse og andre spede smakebiter av sjømannslivet, kom det etterhvert frem at min far tenkte i andre baner når det gjaldt min yrkeskarriere. Han var misjonsmann og emisær i Norsk Misjonsamband. Her mente han det var fremtid for meg. Starten ble Framnes Ungdomskole- en skole som var populær i min ungdom. Her gikk jeg sammen med Anders Lodden og Neumann Tvedt. Vi ble inndelt i klassen etter kunnskapsnivå. Neumann kom i øverste klasse – vi andre på et lavere nivå. Neumann var sønn til læreren på Bømlo. Kanskje det og hadde sin innvirkning på den tiden. Vi leste og lærte så godt vi kunne, og til eksamen var prøvene like.

Tanken på å bli misjonsarbeider – helst misjonær – modnet i meg, og i 1954 bar det avsted til Fjellhaug skole i Oslo. Der var det en avdeling for bibelskolelever. Her gikk jeg et halvårstid og ble kjent med endel misjonsfolk, særlig en Trygve Bjerkrheim som seinere ble den gode sang- og salme-

skriveren. På skolen dette året ville ein lærer at jeg skulle prøve meg som forkynner i form av å være hjelpegutt for de eldre emisærene. Jeg gikk med på dette. Jeg husker noen av disse «haugianerne». Det var bramfrie karer med reinskårne linjer blandet med humor og liv.

Men det ble for «trangt» for meg, og jeg skjønnte at dette ikke var mitt kall. Gjennom andre fikk jeg kjennskap til Det Norske Diakonhjem i Oslo, en sykepleierskole som utdannet både kvinnelige og mannlige sykepleiere. I dag heter skolen Diakonhjems høgskole. Høsten 1938 kom jeg inn på denne skolen – og jeg var ferdig i 1943.

Året 1939 ulmet det sterkt i Europa. Tyskerne nærmet seg mer og mer, og Norge måtte ta krigstrusselen på alvor. Om våren ble jeg innkalt til nøytralitetsvakt og havnet på Tvildemoen på Voss. Her fikk vi utstyr til å gå i felten og dro videre til Ulven militærleir. Her lå vi i trening og i påvente av hva som ville skje. Fra nå av ble det en begivenhetsrik tid.

9. april gikk alarmen. Natten var beksvart – ikke et lys å se. Regnet høljet ned. Ulvensletten var et eneste stort sørpehøl. Hester, soldater og biler i vill uorden. Ingen hadde noen å holde seg til. Vår sanitetsoffiser gråt i fortvilelse. Jeg var plassert på felt-sykehuset og fikk beskjed om å gå tilbake der og gjøre klart for evakuering. Vi samlet sammen pasientene og det mest nødvendige utstyret. Etter det ble jeg og andre stuet sammen på lasteplanet av en bil. Vi skulle kjøre til Bergen å møte tyskerne som da hadde erobret byen. Ved Nygårdsbroen hadde tyske tropper tatt oppstilling, og vi fikk derfor ordre om å stoppe på Nesttun. Det var vårt første lykketreff! Fra Arna stasjon tok vi toget til Voss. Der lå vi i 14 dager på en fjellgård oppå eit høydedrag rundt Vangen. Tyskerne hadde observert de norske

troppene der og var stadig etter oss, og Vossevangen og områdene rundt ble ofte beskytt av luftmitraljøser. Det ble mange turer i siloen pr dag, inntil kapteinen fant ut at det ville være ille å bli funnet i en silo. Vi andre i troppen var enige. Tyskerne var nå kommet et godt stykke inn i landet og nærmet seg Voss for å ta styrkene som lå der. Vi ble nå beordret til motangrep og ble sendt nedover i lastebiler for å møte de tyske troppene. Noen av oss dro til Skjervet, andre fulgte jernbanelinjen. Vi kom tilslutt nedover til Stanghelle og møtte tyskerne der. Men den tyske motstanden var for stor. Vi ble drevet tilbake, skanse for skanse. Det ble trefninger ved alle stasjonene oppover. Ved hver stasjon la vi oss i posisjon til motangrep. Men tyskerne var i overtall og hadde bedre utstyr enn oss. Siste sted før Voss var Evanger. Der var vi et hundretalls soldater som etter en ny trefning med tyskerne løp mot et tog som stod der klart for å gå – det siste toget til Voss. I en bratt bakke hørte jeg en som ropte bak meg : «Tønnes, nå gjelder det liv eller død!» Det var Olaf`n på Lønning, en skolekamerat. Like etter falt han i den bratte bakken, fikk ryggsekken over hodet – og ble tatt til fange av tyskerne som nå var like bak oss. Seinere under krigen så jeg navnet til Olaf`n i en fangeliste i avisen på Bømlo. Om jeg var den siste som kom med toget, vet jeg ikke, men en av de aller siste var jeg nok. Toget ble kraftig beskytt både fra luften og fra landtropper langs banen. Vinduer ble knust i kuleregnet, særlig lokomotivet fikk hard medfart. Vi lå under stolsetene, og det må sies å være et under at ingen av oss ble drept eller såret. Toget kom seg opp til Voss, og etter dette bar det i hui og hast over Vikafjellet til Sogn – til Gaupne, innerst i Sognefjorden. Deretter til Hermannsverk, hvor vi fikk beskjed om å ta oss frem på egen hånd.

Landet hadde kapitulert, hadde måtte gi seg for overmakten. Det ble god bruk for «apostlenes hester» på hjemturen. Transport var det lite av, men tid hadde jeg nok av. Jeg husker jeg fikk båtskyss innimellom, og til slutt endte jeg opp i Foldrøyhamn. Da var jeg hjemme.

Siden reiste jeg tilbake til Oslo. Der var jeg til jeg var ferdig på skolen i 1943.

Da jeg gikk på Fjellhaug, ble jeg kjent med Sigrid Pedersen (Siggen) fra Grefsen. Vi giftet oss i 1943 og reiste til Tromsø. Her kom vi midt opp i et av Norges mest urolige hjørne under krigen. Her var tyskere og nazister i tusen fold. Jeg ble engasjert som leder for evakueringen av syke og gamle som ble beordret sørover før brenningen av Finnmark. For min del ble det ni turer opp og ned kysten med slike transporter. Vi var klar over faren vi var i ved å ferdes i dette farvannet, men nøden og behovet for hjelp fikk tankene vekk i fra dette. Jeg husker disse turene med vemod og sorg den dag i dag. Gamle som ble revet bort fra hjem og familie og syke som døde. Jeg innrømmer at det var en stor lettelse, etter 2 år i dette kaoset, å kunne reise sørover.

I februar 1945 kom vi til Bergen. Og dette ble hjembyen til konen min og meg for resten av livet. Men røttene til Bømlo er fremdeles sterke – ja, kanskje blitt sterkere etter som alderen tynger og minner og tanker får større spillerom.

VÅRT FØRSTE MØTE MED BØMLO.....

Ved Borgine Brakestad

Ein mørk, kald januarkveld i 1948 kom me sigande inn Langevågen med rutebåten frå Stord. Om bord hadde me flyttelasset vårt, alle eigendelane våre. Det hadde vore ei lang reise langs kysten frå Dønna, og no var me glade for å vera framme og spente på kva som venta oss på denne nye plassen.

Knut hadde fått arbeid som lærar på skulen. Me visste ikkje så mykje om korleis det var på Bømlo, sjølv om me begge hadde vore på Stord der Knut gjekk på lærarskulen, og eg hadde arbeidd der inne.

Rutebåten klappa til kai ved Celius Larsen. Det var ikkje mykje å sjå av bygda der i nattemørke. Berre nokre få glimt av lys frå parafinlampar her og der. Me fekk i land bagasjen vår og på kaien sto Endre Vorland klar med hest og kjerre for å frakte flyttelasset vårt ned på skulen, kor me skulle bu i leiligheta på loftet. Det var blankholke på vegen, karane fekk lasta opp og skulle dra av gårde til gamleskulen.

Eg og Alvhild, som då var 4 år, vart bedne inn i Maren og Endre Vorland sitt hus, og det var godt å få koma inn i ei varm stova hos gjestfrie folk.

Karane fekk no flyttelasset på plass på skulen og fekk fyrst opp i omnen. Det var iskaldt på loftet, så det ville ta tid å få varma opp, men me for no avgarde for å ta den nye heimen vår i augnesyn. Det var ikkje akkurat oppløftande det ein møtte. Omnen hadde dei nett sett inn med omnssverte, det lukta lang lei, både av røyk og fuktighet. Vatn fantes det ikkje. Det måtte me hente opp med ei ause frå eit lite vasshåll ute på Sokkamyra.

«Her på denne plassen blir me ikkje

gamle», sa eg. Eg meinte det i fullt alvor, eg kunne ikkje tenkje at me skulle bli verande på ein stad der det ikkje eingong gjekk an å få tak i vatn på skikkeleg vis.

Oppe på loftet på skulen var det ikkje verande. Tjukk illeluktende røyk velta ut over romma, og etterat det tok til å bli ein lunk der inne, vart dei iskalde tømmervegga fuktige slik at det rann nedover.

Tollef Vespestad ba oss med heim til kvelds denne første kvelden vår på Bømlo, og me kan aldri gløyme kor gildt me syntes det var å få koma inn i stova til Bertine og Tollef. Dei tok så vel imot oss, dei var gjestfrie folk, visste ikkje kva godt dei skulle gjera for oss. Me vart bedne til bords og fekk deilig kvelds i lag med Tollef og Bertine. Eg veit ikkje korleis me skulle ha berga oss denne første kvelden vår på Bømlo om ikkje folk her hadde opna dørene sine for oss.

No har det gått mange år sidan denne januarkvelden me hadde vårt første møte med Bømlo. Mykje har skjedd her på alle desse åra. Utviklinga har vore stor når ein tenkjer attende på korleis her såg ut.

Gamleskulen er borte no, og eit nytt spennande bygg skal koma i staden. Me håper me får oppleve å sjå den nye storstova ferdig og håper den vert til glede og nytte for alle i bygda vår.

Eg lovte at me skulle ikkje verta gamle her på denne staden den kvelden me kom, men no har me vore her i snart 55 år. Mykje kunne vore skreve og sagt om alt ein har opplevd i løpet av desse åra, mykje har forandra seg, det er spennande å tenkje attende på korleis utviklinga har vore gjennom alle desse åra, og ikkje minst, tenkja attende på alt me har opplevd her frå 1948 og fram til i dag.

Trine og Johan Olsen

Ved Berge Olson

Då eg var liten, fekk eg av og til vera med søstera mi, Haldis, og besøkja Trine og Johan Olsen. Dei lika å ha ungar i kring seg. Trine spurde om eg ville sitja i fanget hennar ei lita stund. Trine og Johan sat på kvar si side av stovebordet som stod tett ved stovevindauga. Johan sat med tollekniv og spikka på ein fuglefigur. Trine strikka på eit par lubber, og begge røykte pipa. Midt på bordet stod ei lita skål med sukkerbetar. som opphaveleg hadde vore kvite, men var no blitt brune av tobakksrøyk. Trine sa at eg skulle få ein sukkerbete dersom ho fekk halda meg i fanget eit lite bel. Eg tykte det var litt skummelt det heile, og tveka meg litt, men til slutt let eg det stå til.

Trine, Kathrine Andersdotter, vart født 6.

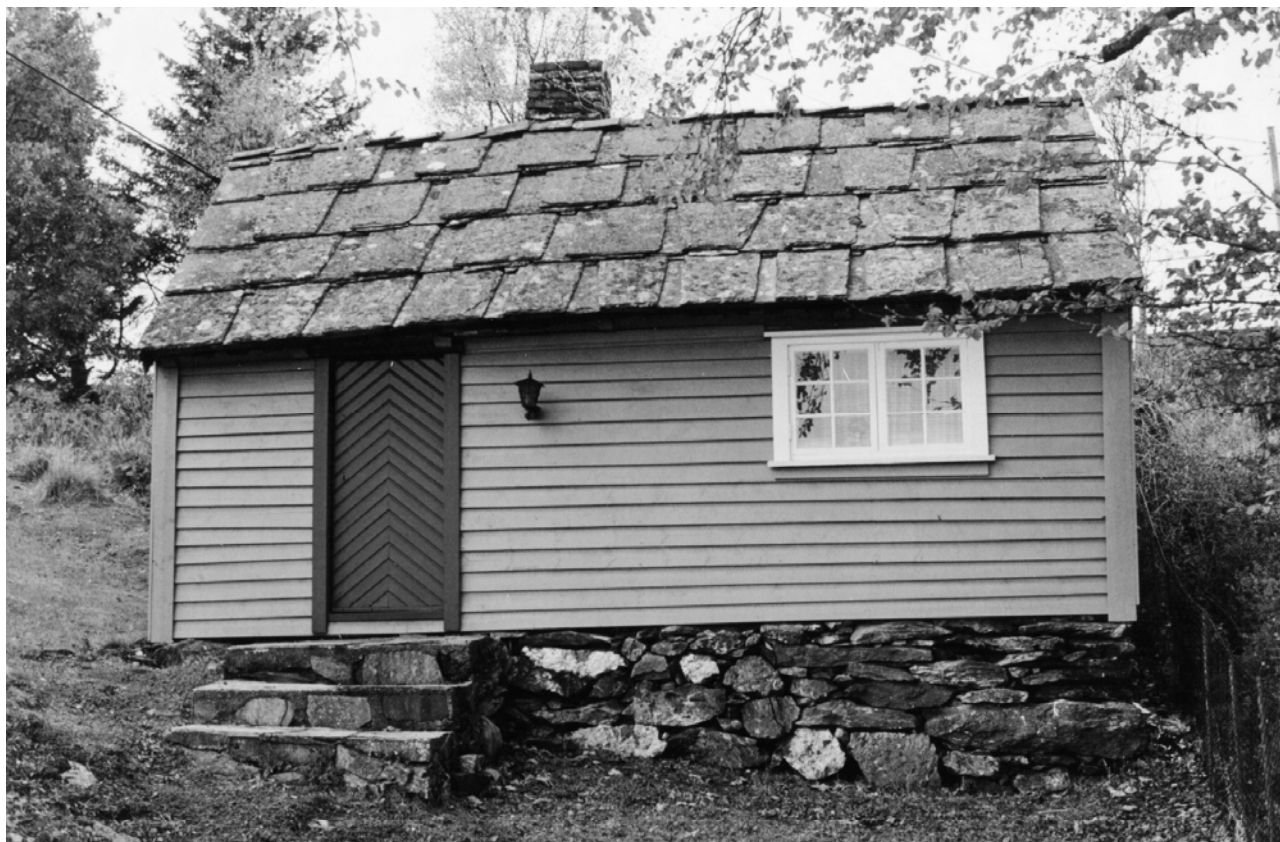
april 1851 og kom frå Valdres. Det vert sagt at ho var prestedotter. Johan, Hjalmar Johan Olsen, vart født 12. august 1859 i Bamle kommune.

Eg hugsar dei begge to då dei budde i Hilleborgstovå på nordsida - inst inne i Langevåg. Trine var høg og tynn, bleikblå augo, høgpanna og andletet hennar var fullt av rynker. Johan var middels høg, blå augo, barter og elles litt skjeggut. Det brunbarka andletet bar elles preg av at han hadde hatt det meste av arbeidet sitt ute.

Då dei vistnok ikkje var gifte, må dei vel ha vore det første sambuarparet i Søre Bømlo.

Trine hadde eit kjærleg og godlynt vesen, og hadde stor omsorg og omsut for sambuaren sin. Ho var ofte nede ved stranda og speida utover Langevåg etter Johan når han var ute og fiska.

Ho lika godt å få besøk, og dei som stakk

Hilleborgstovå

innom følte seg alltid velkomne.

Johan var flink med treskjerer, og i ledige stunder skar han ut modellar av f.eks. fuglar og kyrkje. Desse gav han som gevinstar til dei som heldt basarar i bygda. På ein basar vann eg ein gong ei fin utskoren kyrkje. Ho var kvitmåla med raudt tak og tårn, med gotiske vindaugo.

Trine hadde ein son som var «reisende». Han laga og selde «blikkø». Han og familien hans budde av og til i Hilleborgståvå. Om somrane kom fantefølgje med båt og la til kai inst inne i vågen. Dei tok alltid turen opp og vitja Trine og Johan.

Johan var i sine yngre dagar steinarbeider eller rallar som dei vart kalla. Han var blant anna i Sverige på vegarbeid. Seinare var han med på det store tunnelprosjektet Gravhalsen.

Då Trine og Johan traff kvarandre, slo dei seg ilag og reiste rundt på gardar. Trine var mest innadørs og hjelpte til med forefallande husarbeid, så som reingjering, spinning og veving. Johan var mest ute og braut opp åkrar og var med på anna gardsarbeid.

Då dei kom til Bømlo, fekk dei arbeid på ein gard på Leite. Tidlegare hadde dei vore på gardsarbeid i Vikebygd.

Det vert sagt at dei gjorde godt arbeid på Leite. Johan var med å utvida lóa, og han var med og dyrka opp åkrar. Kvar åker fekk sitt namn. Ein åker på Torvhogjen kalla dei Maibloomsten, på sletta austom Stora-tjødnå hadde dei åkeren Medelhavet, i Hallebakkjen opp frå myra var åkeren Trøytaren, nedanfor Geilo var Krokåkeren, og nett nedom tunet på sørsida var åkeren Pådlandersen.

Då Trine og Johan etterkvart vart eldre, minka det på kreftene, og dei makta ikkje lenger tungt gardsarbeid. Dei fekk då flytta til Hilleborgstovå og måtte ty til fattigkassa.

Johan fekk ein gammal færing hos ein

mann i bygda. Johan stelte godt med båten, og var ofte ute med Storableikjå, Litlableikjå, Hågarsholmane og i Vorlandsvågen og fiska.

Endre Vorland, som då bl.a. var kommune- og bankkasserar, tok seg av og til ein tur ut og fiska når han ville kobla av frå kontorarbeidet. Ute på ein av fiskeplassane traff Endre på han Johan. Johan hadde fått ein del fisk, og gav Endre nokre fiskar, fordi han syntest det var berre bal med denne fisken.

Johan kjøpte mjølk på Vorland, men då han med tida blei dårleg til beins, rodde han til Vorlandsvågen, og gjekk opp til ein av gardane der og henta mjølka.

Då 2. verdskrig braut ut i Europa i 1939, flaug eit og anna framandt fly over Bømlo. Johan var livredd desse flya. Han trudde dei ville gå til åtak på han. Ein gong då Johan var ute og fiska, såg han eit fly som nærma seg faretruande. Han kraup då under toftene på båten for å gøyma seg. Når Johan var heima, og det kom fly over Kåså, kom han alltid ut på den hellelagde steintrappa og hytta til flyet med staven sin.

Johan rodde til Zahlahuset og Kaien og henta varer og brød til Nils Olson som dreiv landhandel i Kåså. Ola Barane hadde forretning lenger ute i vågen og var dampskipsekspeditør for H.S.D. sine båtar som anløp Kaien. Johan var ofte irritert og arg på Ola Barane, for han meinte på at han alltid gav han dei største og tyngste brødkassane.

Ein dag Johan heldt på nede i stranda med den årlege båtpussen, fekk han besøk av ein gut i framslengsalderen. Guten spurde om båten hans var sterk, og fekk til svar at båten var som ny, ettersom han no hadde reparert han. Guten hadde nett fått ny tollekniv. Den tok han fram og kjørte den glatt gjennom den halvrotne båten. Etter ugjereningen tok gutalarven til palings. Johan måtte gi tapt på å nå han att, men faren til ung-

guten fekk greie på udåden, så det enda med inndregen slirekniv og juling.

Nokre gutaknektar hadde det av og til moro med å gjera fantestykkje med Trine og Johan. På brusflaskene var det før i tida ein gummipakning med hol i midten. Gutane brukte ein slik pakning, tredde ein skrue gjennom holet og festa ein hyssing til skruen. Så vette dei pakningen med vatn og fekk han til å sitja på stoveglaset til Trine og Johan. Hyssingen strekte dei nedover til vegen. Då alt var klart, tok dei fram ein harpiksbete og gav seg til å stryka att og fram på den stramme hyssingen. Inne i stova tok det til å dura noko forskrekkeleg, og det varte ikkje lenge før han Johan kom ut på trappa og hytta med staven, men han kunne ikkje sjå nokon, for det var mørkt om kvelden.

Johan blei etterkvart åreforkalka og litt «rutlete» i hovudet. Han tok til å mistenkja enkelte av naboane for både det eine og andre. Ein dag hadde han vore hos «Tveiten» og handla. Då han runda Kåså, i botnen av Langevåg, kasta han eit brød på sjøen, for han mistenkte Hans Tvedt at han hadde forgifta brødet, så han måtte ned til Tønnes og få seg eit nytt brød. Ei tid gøymde Johan kolet sitt under senga, for han var ganske sikker på at ein av naboane hadde stole kol frå han.

Etter som tida gjekk, fekk Trine og Johan problem med å stella seg sjølv. Det var ikkje noko aldersheim på den tida, men folk var den gongen svært så imøtekomande med å ta seg av gamle og uføre. Såleis gjekk det til at Mathilde og Rasmus Vold tok seg av Trine og Johan. Der fekk dei det godt på sine gamle dagar. Den dagen dei flytta kom Ommund Eide (Hatten) med langsleden sin og kjørte både Trine og Johan og flyttelasset deira til Vold.

Trine og Johan budde ikkje så lenge

saman på Vold før han Johan «drog årane inn». Det blei stusseleg for Trine å mista sin kjære sambuar. Ho veikna vekk i både sinn og skinn. Av og til fekk ho det for seg at han Johan framleis var i live, og det hende at ho tok seg ein tur til Hilleborgstovå, for der meinte ho at han måtte vera.

Tørres Lodden var næraste nabo til Hilleborgstovå. Ein tidleg morgon han stod og kika ut stoveglaset, fekk han auga på Trine. Ho var på veg frå Vold til Hilleborgstovå. No var ho blitt skrøpeleg til beins, og ho levde stundom «i si eiga verd». Det var hutre og kaldt på morgonkvisten, så Tørres gjekk ned til henne. Ho sat på den kalde steintrappa og snakka litt med seg sjølv. Ho blei spurd om ho ville vera med han heim og få ein kopp kaffi å verma seg på. Trine takka for tilbodet, men sa at ho måtte sitja ei stund og snakka med han Johan.

Johan døydde den 20. januar 1940, nærare 81 år gammal.

Trine døydde den 8. august 1943. Ho oppnådde den høge alderen av 92 år.

Då Langevåg på Bømlo fekk elektrisk ljøs

Eit 50-års minne

Av Kari Shetelig Hovland

«Du har elektrisk ljøs i fartyet ditt, men ikkje i ståvo!» Like til ut i 1950 - åra måtte fiskarane i Langevåg på Bømlo tola å bli erta slik. Her var fisket den største og viktigaste næringa, og fiskeflåten fekk stadig nytt og betre utstyr. Men på land var det ikkje nokon slags industri som kunne kosta seg dieselmotorar, og her fanst heller ikkje elvar eller fossar til vasskraft. Berre vind var her nok av, og to mann på Kalavåg sette opp vindmøller som gav straum til nokre få ljøs-pærer. I krambuene brukte dei karbidlykter.

I kvar stove hang parafinlampen i taket over bordet, og huslyden samla seg kring ljøset med alt sitt arbeid. På kjøkkenveggen hang det og ein parafinlampe. Til andre rom i huset laut ein bera med seg ein liten lampe eller eit talgaljøs.

Seine haustkveldar synte det seg bleike ljøs fra einskilde stoveglas, men bøar og bakkar, vegar og stiar låg som utsletta. «Så mørkt det er på landet, dere», sa ei bydame som var på vitjing.

Husmora fælte når ho gjekk til kveldsstellet i fjøset med den blafrande lykta si. Jentene våga ikkje å gå aleine til vetlehuset. Dei fortalde segner om kor mykje folk fælte i svarte natta. Ein gutungje var livredd når han blei send ut eit ærend på bua, for der stod likkistene til besten og besto ferdige til bruk når den tida kom.

Andreas kleiv dragsande på fiskehonka opp fra båten - og der stod sjølve Vondemannen og sperra sjøvegen. Andreas var'kje verre, han slo til utyskja med all si makt, og det blei eit heidundrande slagsmål.

Omsider kom han seg heim, blodig og sunn-driven, han hadde slåst med ei klungerbuska!

Johan kom frå oterjakt, og så såg han at det blenkte kvitt i svarte bergsida.

«Segj namnet ditt, eller eg skyt!», ropa Johan. Det kvite svara ikkje, og Johan skaut. Styggedomen rikka seg ikkje - det var ljøsglimt frå fyrlykta på Raugholmane!

Men åra gjekk, og endeleg kom det bod om at kraftliner skulle byggjast like sør til Langevåg. Tre mann gjekk frå hus til hus og spurde om folk ville ha innlagt elektrisk ljøs. Ikkje alle var klare til å ta imot strau-men. Kravet var at folk måtte kjøpa ein part på 100 kr. for kvar person i huset. Det greidde ikkje alle med det same. Elles kosta innlegget 15 kr. pr. uttak eller punkt. Det var den gongen vanleg med eitt punkt til ljøs i kvart rom, og så eit ekstra i kjøkkenet til veggkontakt. Kvar huslyd fekk tildelt 300 watt. Brukte dei meir, tok strau-men straks til å «vippa». Mange var i fyrstninga nokså skeptiske til heile greia. Ivar trudde at strau-mkjelda var Storavatnet i Bremnes

Spar strau-men.

sokn, «so då verte da berre eit lite nåljøs her sør!» Nokre gamle jenter ville aldri i livet ha slik trollskap inn i huset. Men andre hadde alt på førehand teke seg ein bytur og kjøpt både lysekrune og kokeplate.

«Ljos i hedningaland!»

Snart kom det båtar til Langevåg lasta med store trestolpar, og dei var godt innsette med kreosot. Det svei i fjeset og på nevane. Nils Skipavik kjørte stolpane innover land med hest og dragslede. Linebyggjarane kom kvar dag syklande frå Bremnes. Dei arbeidde med feisel og minebor, og fekk litt etter litt stolpane på plass. Så kom det tjukk kopartråd på store kabeltromlar, og tråden måtte arbeidsfolka dra ut med handemakt.

Ein laurdagskveld i november kunne dei skruva ljøset på. «No skal da verta ljøs i hedningaland,» ropa dei djervaste. «Å, detta er som å koma til Paradis», sukka husmødrene. Pærer på 25 eller 40 watt gav ljøs til kvart rom i huset.

Men det fungerte ikke alle stader. Ei kone klaga over at der var ikkje straum i hennar hus. «Da lyse hjå naboen, men ikkje hos meg!» Ho var idle. «Vri på brytarane», fekk ho til svar. Jau, då ho gjorde det, kom ljøset.

I eit anna hus der det ikkje kom ljøs, hadde mannen funne seg ein pøs, for han tenkte at straumen kunne ha runne ut. Det hang nemleg to leidningsstumpar ned fra taket, og då var det rimeleg at ikkje ljøset kom!

Ein og annan var seint ute med å melda seg på som abonnent. Men så såg han kor det lyste hos naboen. «Ja, då får vel eg óg få slikt ljøs!»

«Eg er so lei av dinna vippe,» sa Marie. Men ho fann ut at kokeplata kunne stå på heile natta med vass-spann oppå. Du for ein stas det var å koma inn til varmt kjøkken om morgonen! Før var det så kaldt der at det fraus is på vassbytto.

Interkommunalt kraftlag

Dei som bygde kraftlinene sørover øyo og fram til Langevåg, og installatørane Per Bore og Berge Olson, var tilsette i Finnås Kraftlag, som var ei avdeling av Sunnhordland Kraftlag, skipa i 1946 ved at kommunane i Sunnhordland gjekk i samarbeid for å skaffa straum til alle bygdelag. Med kraft frå Blåelvo som kjem fossande med smeltevatn djupt inne frå Folgefonno, vart planen om elektrisk kraft til Sunnhordland gjennomført i 1950 - åra.

Det låg eit kjempearbeid bak dei tende ljøspærene: reising av høge demningar, boring av tunnelar, bygging av kraftstasjon i fjellet. Frå turbinane der går straumen over land og sjø, i høge kraftliner, gjennom sjøkablar, til transformatorane og vidare ut på det vidgreina lågspentnettet. Eit eventyr, uskjøneleg for dei fleste! Gamle Lava, som vaska i Bedehuset, våga aldri å skru på ein brytar, det måtte ei veninne koma og gjera.

Snart kunne folk få meir tilgang på straum, nok til strykejern og koking. Den eine etter hin kom heim frå byen med elektrisk komfyr. Ja, nokre fekk seg vaskemaskin, ei slik som berre utførte vaskinga. Framleis måtte kledda kokast i gryta og skyljast etter vaskinga i maskina.

Ei ny tid braut fram på mange vis. Folk slutta å bala med torvskjering. «Aldri meir i torvmyro», lova mannfolket. Det ufjelge skrymtet bleikna bort etter kvart.

Sidan har utbygginga av Blåelvo gått snarare, utviklinga fortare. Ved Langevåg er dei minste gardsbruka nedlagde. I staden er her bygt store hus, utstyrte med vaskemaskiner, turketromlar, kjøkkenmaskiner, fjernsyn, datamaskiner m. m.

Sjeldan kjem ein ihug korleis livet arta seg her på dei myrke øyane for berre 50 år sidan.

JULENISSEN

Ved Benthe Juell Lønning
ST. NICOLAUS

Julenissen het egentlig Sankt Nicolaus, etter en biskop i Myra i den sørlige delen av det nåværende Tyrkia. Nicolaus ble født 6. desember engang i det 4. århundre e.Kr. Han var kjent for sine mange og gode gjeringar og mirakler. Som helgen står St. Nicolaus som en gavmild giver og beskytter av barn og sjøfolk. Forbindelsen mellom St. Nicolaus og julegavene er å finne i en historie om hvordan St. Nicolaus ga gaver til en fattig mann, uten at denne visste hvem givoren var. Etter St. Nicolaus' død (ca. år 350) ble det bygd en kirke over graven hans. Graven ble et valfartssted for mange mennesker, til italienske sjøfolk i år 1087, etter pavens ønske, brakte de jordiske levningene til Bari i Sør-Italia. Der ble det bygd en valfartskirke for relikviene, og den blir fortsatt besøkt. I middelalderen pleide man å kle seg ut som St. Nicolaus og dele ut gaver til snille skolebarn. Denne utdelinga foregikk på St. Nicolausdagen den 6. desember. Etter reformasjonen begynte de protestantiske landene å feire St. Nicolaus i julehøytiden. I England og USA, er St. Nicolaus kjent som Santa Claus. Det norske ordet nisse, er en kjæleform for Nils, som igjen er kortformen av Nicolaus.

FJØSNISSEN

Fjøsningen er egentlig veldig gammel, kanskje flere tusen år. Han var en skikkelig hedning og var kjent under flere navn: haugbonden, tomten, tuftekallen, gardvorden, gardvetten. Selv om kristendommen kom til Norge på 1000-tallet, så overlevde en del av overtroen på gardvorden. En av gardvordens slektninger ble til fjøsningen, han som fletter manen på hesten, hjelper budeia med fjøsstellet og bruker ei fjøl som kjelke.

DAGENS NORSKE JULENISSE

Dagens norske julenisse dukket opp i 1820-årene og er en blanding av St. Nicolaus og fjøsningen. Det var danskene som knyttet vår nisse til julefeiringen fordi en kjent eventyrforteller skrev om ham. Den første norske tegningen av nissen ble laget av Wilhelm Larsen i 1883.

SANTA CLAUS

Den amerikanske Santa Claus er ikledd en rød drakt med hvit pels, han har på seg lærstøvler og belte, har langt hvitt skjegg og en sekk med gaver på ryggen. Svensken Haddon Sundblom ble hyret av Coca Cola til å lage en reklamekampanje før jul i 1931. Han utviklet da Thomas Nasts nisse videre, og tegnet Santa Claus som vi kjenner ham i dag. Sundblom tegnet en ny tegning til jul hvert år, fra 1931 til 1964. Disse reklamene ble trykket på baksiden av kjente magasiner som Post og National Geographic.

Varden på Kråketangen

Formgiving og sideombrekking: Knut Morland
Trykking: HBO, Haugesund